ایدی ایدك ، فقط بو یاش کوچك اسل ماهیتی ، معین حاضرلق وه
سیاسی مسئله‌لرگه معین نظرلر طلب قیلادرغان سیاسی بر ناشر
افکارده ایشله‌شده‌گی قابلیتی حقده معلوماتمز یوق ایدی...

دوستلاریمزنك یاردمی بله‌ن توپلانغان مادی چاره‌مز یالغز
اوچ‌گنه سانغا یته‌رلك ایدی. بو کیچیك چاره‌لرگه وه هنوز
سنه‌لمه‌گه‌ن یاش کوچلرگه قیلغان بویوك امید بله‌ن «تورکستان
ملی برلکی» («تمب»)نك مدافعه آقان «تورکستان ملی استقلالی»
پروغرامیله «یاش تورکستان» جیانگه آتیلدی.

هممز اوچون اولوغ وه مقدس بولغان بو غایه‌نك کرامتی کوچی
آرقاسندا تورکستان یاشلغی تیزده‌ن مشکل بر حالغا کیلدی وه اوز
آراسیدان کوره‌شچه‌ن ایشچیلر چیقارا بیلدی. اگر مجموعه‌ده
نقصانلار بولدی ایسه (طبیعی نقصانلار بولغاندر) بونك مسئولیتی
تورکستان یاش یازوچیلارینك ایمه‌س، مجموعه رهبرلگینك عهده‌
سیگه توشه‌در. فقط، مجموعه رهبرلگینکده ملی پروغرامنك اساس
خطلرینی اوزگه‌رتمه‌سلك اوچون بوتون امکانلارینی صرف ایتکه‌
نلگی حقیقتی نظرده توتولسه، اوگا گناه یوکله‌تیش اوچونده
کوزگه کوروته‌رلك بر سبب قالمایدر.

تورکستان دعواسینك ایگ بویوك مسئله‌لری حقده‌غی بر
قانچا مقاله‌مزنك دوست وه دوشمان مطبوعاتی تامانیدان کوچو-
ریلیشی، «یاش تورکستان» رهبرلگینك اوز اوستیگه آلغان وظیفه-
لرینی قناعت ایته‌رلك روشده بجه‌روب کیلگه‌نینی تصدیق ایته‌در.
یورتداشله‌ریمزده‌ن یاشقارمامزغا کیلیب توره‌گه‌ن مکتوب وه
مراجعتلر اونلارنك شو ایکی ییل ایچنده «یاش تورکستان»گه
قانداى ایسینیب، محبتله یاغلانوب قالغانلقلارینی کورسه‌تمه‌کده‌در.
«یاش تورکستان»نك یالغز آوروپا وه تورکیه‌نك مختلف یرلرنده
ایمه‌س، حتی ایران، آفغانستان، ختای، یاپونیا، سوریه وه عربستان-
ده هم اوقوچیلاری بار. یاقینداغنه بز جده (حجاز)ده یاشاوچی

یورتداشلاریمزدان هم مکتوب آلدق. اونلار، «آوروپاده اوز
تیلمزده تورکستان ملی استقلالی وظیفه‌لری‌ایله موظف بر مجموعه‌نك
چیقیب توره‌گه‌نیده‌ن حس ایتکه‌ن سویونچله‌ری» حقده یازادرلار.
ساویت مملکتی ایچنده‌ده «یاش تورکستان»نك کوپگنه او-
قوچیلاری بار. بز بونگله هر بر مسئول ایشچینك ماناسی‌اوستنده
«یاش تورکستان» یاتقان «ساویت تورکستانی»ندانگنه سویله-
مه‌کچی ایمه‌سمز. حتی موسقوا، تفلیس کبی بویوك ساویت مرکز-
لری هم «یاش تورکستان»گه آبونه‌درلار.

اوز دوشمانینك بیرگه‌ن اهمیتی سیاسی بر مجموعه اوچون
ایگ یاخشی ماقاودر.

بز، یاش تورکستانلیلر وه اوز قلمی بله‌ن عمومی-ملی ایشگه
خدمت ایتوچیله‌رنی، دوشمانلاریمزنی حسابلاشماققا مجبور ایته‌رلك
روشده ایش یوروته بیلگه‌نلری اوچون تبریك ایتمز.

بوندان اوقوچیلاریمز اوز اوزیمزنی ماقتاو بله‌ن مشغول بولغا-
نیمزنی قطعیاً اویله‌ماسونلر. «یاش تورکستان»نك هه‌لی کوپ
که‌مچیلکی بار. بعضیلارغا نامعلوم بولغان بو حقیقت حالی کورسه-
ته‌کده‌ن مقصدیمز، ایشیمزنی داعاده تیره‌نله‌شتریش وه «یاش تور-
کستان»نی داعاده یاخشیلاشتریش لازم ایکه‌نلگینی تأکید ایتمه-
گده‌ن عبارتدر.

دوست وه دوشمانلاریمز طرفده‌ن بیریلگه‌ن اهمیتك او-
ستیمزگه آغر وظیفه‌لر یوکله‌یدرگه‌نینی غایت یاخشی تقدیر ایتیب
بو وظیفه‌له‌رنی تولوق سورتده بجه‌ریشگه قولدان کیلگه‌نی قدر
حرکت ایته‌مز.

ایمدی، که ایکنچی ییلینك سوگی «یاش تورکستان» اوچون
بختلی بولوب چیقمادی. او اوزینك بویوك آغاسی وه تورکستان
ملی قورتولوشی مجادله‌سینك باش ناشر افکاری بولغان «یه‌گی
تورکستان»ده‌ن آیریلیب قالدی (بو آچی حقیقت توغریسده «یاش

Abdulvahap Kara

تورکستان‌نینگ 23 نچی سانیغا باقیلسین).

«یاش تورکستان» ایندی یالغز قالدی. بو حال مجموعه‌میزنینگ وظیفه‌سینی بوروندان کوب آرتیریب قویدی وه اوندان هم اوزینینگ، ههمده بیه‌گی تورکستان‌نینگ وظیفه‌سینی به‌جرمه‌ک اوچون بار کوچینی تویلاشنی طلب ایته‌دیر.

تورکستان وطنپرورلری! «یاش تورکستان» یارجاگزینی چاقیرادیر:

اوز ملی صفلارگزنی کوچه‌یتیرینگلر!

هیچ بر دقیقه اونوتمه‌گیلر، که ظفر بیرلیکده‌دیر.

ایشلرگزده ساقلاغیلار، که حریت وه سعادتیگه آنجاق حر وه مستقل تورکستانده گنه نائل بولورسیزلار.

یاخشی بیلینگلر، که ملی حریت وه ملی استقلالیت خارجنده ملی حیات یوقدیر.

تورکستانلیلار! بیلینگلرکه، ملی قوتولوش کوره‌شنده‌گی اولوم، ملی اسارتده‌گی حیاتدان افضلدیر.

• • •

بر «علمی» یالغانغا قارشو

(خوقند مختاریتی‌نینگ 14 نچی ییل دونومی مناسبتیله)

تاریخ یازیشنینگ ایکی یولی بار. برنچی یول: مؤرخ حقیقتده بولوب اوتکه‌ن وقعه‌لرنی دقت بیله‌ن تویلایدیر، اولارنینگ جریان ایتدیکلری زمانینگ شرائط وه وضعیتیگه قاراب تکشیره‌دیر، معلومات وه استخبارات منبعلرینی اعتنا بیله‌ن یوقلایدیر، تویلاغان معلوماتینی اوزینینگ علمی وجدانی ترازوسیندا تارتادیر وه او معلوماتغا بی‌طرف (اوبژه‌کتیف) بر قیمت بیریب اولارنی تحلیل (آنالیزه) ایته‌دیر. علمی تاریخ، سوزنینگ حقیقی معناسی بیله‌ن، مه‌نه شو اصول ایله یازیلادیر.

ایکنچی یول: مؤرخ یازوب تورغاناق ایشنینگ نتیجه‌سینی آولده‌ن بیلگیله‌ب آلادیدا او نتیجه‌گه کوره وقعه‌لر آراشترادیر، حتی، مقصدی ایجاب ایتدیردیگی تقدیرده، وقعه‌لر اویلاب ده چیقارادیر، شایان اعتماد ایمه‌سلیگی آشکار بولغان منبعلردن استفاده ایته‌دیر. بوندای بر تاریخ یازوچیده بی‌طرفانه علمی تحلیل اورنیغا فقط فرقه یالغانی حکم سوره‌دیر. ساویتلار اداره‌سی استیلاغی خلقلارنینگ ملی حرکتلری حقنده یازوچی بولشه‌ویک مؤرخلری بو ایکنچی قسم مؤرخلرده‌ندیر.

بولشه‌ویکلر عمومیتله علمده، خصوصاً تاریخده بی‌طرفلیکنی انکار ایته‌درلر. علم اولارنینگ نزدنده صنفی کورش آلتلریده‌ندر. مه‌نه بو جهتده‌ن اولار تاریخده‌ن اوزلرینینگ کیله‌جه‌کده‌گی صنفی مقصدلری اوچون استفاده ایتمه‌کچی بولیشه‌درلر، چونکه اولار تاریخنینگ کیچمیشی حقنده معلومات بیرمه‌گه‌نده‌ن زیاده کیله‌جه‌ک اوچون عبرت آلاتیغا خدمت ایتوچی بر علم ایکه‌نلیگینی کوب یاخشی بیلیرلر.

بولشه‌ویکلرنینگ 1916 نچی ییلغی عصیانگه بیرگه‌ن اوزلرینچه رنگ بیریب یازغانلاری حقنده «یاش تورکستان»‌نینگ بوندان آلدینگی سانیدا یازیلیب اوتکه‌ن ایدی. ایندی اولار خوقند مختاریتی حقنده شونینگدیک بویاما حرکتلرنی یورگیزمه‌کده‌لر. بولشه‌ویک «تاریخچی»لرینینگ آراسیندا آله‌کسه‌یه‌نکوف دیگه‌ن بیریسی اوزینینگ یالغانچیلیغی ایله ایگ یوقاری اورونی آلادیر. اونینگ خوقند مختاریتی حقنده‌گی مقاله‌سی مناسبتیله مه‌ن «یاش تورکستان»‌نینگ اوتکه‌ن ییل فیورال‌ـمارت نسخه‌سنده یازوب اوتکه‌ن ایدیم. ایندی شو آله‌کسه‌یه‌نکوف اوزینینگ شیوه‌سنده شو موضوع اوزره یازغان کتابچه‌سنده یانه‌غی یالغانلارینی تکرار ایتکه‌ن. آله‌کسه‌یه‌نکوفلرنینگ مقصدی معلوم: اولار فرقه پروغرامی‌نینگ طلبی بویینچه تورکستانده دوس پرولتاریات دیکتاتوراسی‌نینگ منافعینی کوزله‌ب، خوقند مختاریتی‌نینگ

Abdulvahap Kara

غیرسنفی وه عمومی ملی بر حرکت ایکهنلیکنی یاشیریب بو محنا-
ریتی تورکستان ملی بورژوآسینک ناقیتی سایهسنده یرلی وه روس
سرمایهدارلارینک تأثیر وه نفوذی آستندا یوز کبریلگهن بورژوآ وه
سرمایهدارلار صنفی حرکتی ایتیب کورسهتمهکچی بولادرلار.
آلهکسهیهنکوف بو ادعاسینی اثبات ایتمهک اوچون هیچده نرده
قیلماسدان وادیایف، یوتهلیاخوف، یوسف داویدوفلهرنی وه
«کنویف فرماسینک معتمدی ذیکال»نی خوقند حکومتی اعضاسیدان
قیلیب کورسهتهدر. بو تخصلارنی سالیب کورسهتکهندهن سونگ
آلهکسهیهنکوف: «مهنه قارانگ، خوقند مختاریت حکومتی هیئتیگه
کیملهر کیرگهن، بو عکس الانقلابچی حرکتلهرگه حقیقتده کیملهر
رهبرلک قیلغان، خوقند مختاریتی حقیقت حالده کیملهرنک منفعتینی
کوزهتکهن» دیب جایقیرادر.

«علمی حقیقت»نک بو طرزده اثباتینی، وفات ایتکهن مشهور
له پروفسوری پتراژیتسکی «کوز بویاوچیلق» وه «شارلاتانلق»
دیب آتاغان ایدی.

آلهکسهیهنکوفلهرنک اویدورمالاری نه قادار منفور بولسادا
اونلارنک مقصدلاریغا اویغوندر. اونلارنک مقصدی قاندای بر یول
بلهن بولسادا، بزنک بوتون ملی مجادلهمزنی یهگیدهن توغولماقدا
بولغان تورکستان ملی پرولهتاریغا، سرمایهدار بورژوآ صنفینک
اوقتور انقلابینک محتکش کتلهسیگه تکبیرگهن یونوفلاریغا قارشو
دوشمنانه حرکتی شکلنده کورسهتمهکدهن عبارتدر. بولشهویکلهر
بوندای انقلابی پالقانلارنی قوللانماسدان تورکستانده روس پرولهته-
ریاتی دیکتاتوراسی «اوچون انقلابی بر اساس تاپا آلماس ایدیلهر.

فقط، بولشهویکلهرنک خوقند مختاریتی حقندهغی یالغان وه
افترا (توسهک)لارینی بزنک احمد زکی ولیدی بیک کهبی بر آدام
تکرار ایتسه نه دیرسگز...؟ زکی بیک تورکستان حقنده بویوک بر
کتاب یازغان. کتابنک اوزینی مهن هدلی تمام حالنده کورمهدم.

لکن مهنگه او کتابنک سونگ صحیفهسیدن چیققان آیریم جزءلارینی
یوباردیلار وه عجبی زمانده زکی بیکنک بو کتابی اجنبی تیلگه
(آلمانچاغا) ترجمه ایتدیرمهک حقنده مذاکره یوروتوب توریک-
لیکینی خبر بیردیلهر. دیمهک، زکی بیکنک بو کتابی مناسبتیله اوز
فکرمنی آچیق سویلهشگه حقیم بار. کتاب عهلی میدانگه چیقماغان
سببلی اونک حقنده یازیشی توغری ایمهس، دیمهسینلهر. حتی مسکن
مصونیتی مقدس قانون سانالغان ایلگ دهموقراتیک مملکتلهرده هم
او مسکنده (اویده) بر جنایتنک وقوعی، یا بر انساننک شخصینی وه
یا حیثیتیگه ظلم وه تجاوز ایتلمهکده اولدیغی معلوم بولسا، «مسکن
مصونیتی» قانونیده اشکال ایتلمهدر. بو حال هم شو جنسدهدر.
زکی بیکنک کتابنده خوقند مختاریتی توغریسنده حقیقتگه قارشو
تجاوز قیلماقدادر. بو جهتدهن زکی بیکنک اویدورمالاریغا ایتیدهن
جواب بریشگه اوزیمنی حقلی سانایمهن.

زکی بیک کتابینک 340 نچی صحیفهسنده یازادر:

«— خوقند حکومتینک بیگانه استادگاهی باسماچیلار رئیسی
«ایرگاش» ایدی. میر آلای چاینیف تحت ادارهسنده منتظم
میلیتسیه تشکیله باشلانمش ایدی ایسهده کیچ اولدی... حکومت
تمامیله سرمایهدارلارنک نفوذی آلتنده بولونیوردی. مالیه نظارتی
ادارهسی رسماً ناظر اولان خسته آووقات شاه احمد قولنده ده گیل،
اونک معاونی اولان هرریخ ذیکال نام بر یهودی قولنده ایدی...
حکومت تیزعله کیچیشمهنگ مجبوریتنده قالدی. تیزعده یرلی تجار-
لهردهن سید ناصر میر جلیلدهن اشقالاری بهکده قیبلداماپیلار.
حکومتنده تقرر ایتمش بر فکری وه پروغرامی یوقدی. روس
مکتبلهرنده تحصیل کورهن منورلهرنک بر جوعی بو حکومت ملی
اوتونومی غایهسندان زیاده بولشهویکلهرگه راضی اولماق وه کدهوسکی
حکومتنه صداقت کوستهرمهک اساسنده اشتراک ایتمشلهردی. جوقاتی
اوغلی مصطفی نشر ایتدیکی خاطراتنده حکومت ائتلافه انتخاب

Abdulvahap Kara

اولودیغی کون بیله اونونومی اعلانی فکرینه طرفدار اوبنادیغنی ،
کېره‌نسکی حکومتینک سقوطنده‌ن سوکرادا بو حکومتنک عمل
مقابله ایش قیلوب کوردیکینی فقط هیچ بر کیمسه‌یه درد آکلاتا-
مادیغینی سویله‌مه کده‌در... »
زکی بیك آزغینه یازغان بولسادا، آتالاریمزنك: «یالغانچینك
بر سوزیگه داشمندنك مینگ سوزی» دیگه‌نیده‌ك، اونك یازغانلا-
ریغا اوزون مقاله بیله‌ن جواب بیریشکه توغری کیله‌در. زکی بیکنك
کتابی علمیلك ادعاسیده‌در. همده او، قومسومول وه بولشه‌ویك
فرقه تشوقاتچیلاریغا مخصوص ایتلیب ایمه‌س، بزنك مملکتمز وه
او یرده بولوب توردگه‌ن وقعه‌لر بیله‌ن تانیش بولماغان جدی توزك
اوقوچیلاری اوچون یازیلغان بر اثردر. اونکچون آله کسه‌یه‌نکوف-
نك اویدورمالاریغا قارشو ایتدیکمز کبی یالغز ردیه یازیش بیله‌ن-
گنه قناعت ایتمه‌سده‌ن، بو یرده او دوورده‌کی حقیقی وقعه‌لر وه
وثیقه‌له‌رنی ثبت ایتمه‌ك لازم کیله‌در. زکی بیکنك اویدورمالا-
رینی آچاق او زمانکه تیوشلیچه آیدیلاشتروب، اونلارغا لایق
بولغان بهانی بیرگه‌ن بولورمز.
مه‌ن، «یاش توركستان»نك 3-4 جی (فبرال-مارت 1930)
سانیدا آله‌کسه‌یه‌نکوفنك «میر آلای جاینه‌ف» وه زیکه‌ل حقده‌گی
یالغانلاریغا قارشو ردیه اولاراق یازغانلاریمدان باشلایمه‌ن. خو-
قند حکومتی یاقینلغندا نه «میر آلای جاینه‌ف»، نه‌ده باشقا بر
جاینه‌ف میلیس باشلغی روشنده وه یا باشقا بر رولده بار ایدی-
زکی بیك «میر آلای جاینه‌ف» حقده سویله‌رکه‌ن خوقند مختا-
ریتی اوسته‌ده اوزینك همفکرله‌ری بولغان بولشه‌ویك کینبورغ وه
آله‌کسه‌یه‌نکوف لارنی کورکوریکه تکرار ایته‌در. جاینه‌ف («میر
آلای» ایمه‌س) حقده داها توغری معلوماتنی توركستانده بولشه-
ویك انقلابی تاریخنی برنجی دفعه یازغان بولشه‌ویك گه‌ئوردکی
سافاروف بیره‌در. سافاروف مشهور کتابینك 79 جی بیتیده شوندای

دیب یازادر:
«— 31 جی جنوارده (1917 نجی یلی) مسلمان عسکر،
ایشچی وه دهقانلاری شوراسی: 1) خوقند موقت حکومتینك ودمیت
تمامیله وضوح کسب ایتکونچه حبس ایتلیشنی، 2) حکومت ادارا-
سینك شورا قولیغا آلینیشنی وه 3) جاینه‌فنك میلیس باشلغی تعین
ایتلیشینی قرارغا آلدی.» سافاروف توغری ئه‌یته‌در: جاینه‌ف فقط
خوقند حکومتی یقیلغاندان سوکغنه رول اویناماقغا باشلادی؛ لکن
اونك رولی کوپ دوام ایتمه‌دی. چونکه او، تیزده‌ن ایرگه‌ش تاما-
نیدان قاماقغا آلنغان ایدی. سافاروف بو توغریده هم یازغان.
عجبا، جاینه‌فنك ایرگه‌ش تامانیدان قاماقغا آلنوینك سببی نیمه
ایدی...؟ خوقند حکومتی جاینه‌فنك بولشه‌ویکلر ایله بولغان
یاشرین مناسباتیدان شبهه قیلار ایدی؛ حکومت ایله بولشه‌ویکلر
آراسنداغی توقاشما کوله‌رده جاینه‌فنك ساتقینلق رولارلاری آچیق
صورتده میدانکه چیقدی. عسکر، ایشچی وه دهقانلار شوراسی
جاینه‌فنی میلیس باشلغی تعین ایتیب، اونك واسطه‌سیله تاشکند
بولشه‌ویکله‌ری ایله یاقینلاشوب مناسباتنی صلحی بر یولدا قویوشنی
امید ایتکه‌ن ایدی. فقط، باشلانغان عموم خلق قوزغالیشی بو شورا-
نك رهبرلکی آستندان چیقیب، قوزغالانچیلارنك باشیغا ایرگه‌ش
اوتکه‌نده‌ن سوك، ایرگه‌ش جاینه‌فنی بولشه‌ویك جاسوسی (آگه-
نتی) دیب قاماقغا آلدی. جاینه‌ف یه‌کی مرغیلانده بولشه‌ویك-
له‌رنك اوزلاری تامانیدان اولدیریلدی، چونکه اونی بولشه‌ویکلر
هم ساتقین دیب تاپدیلار.
کوپ تأسف که زکی بیکنك خوقند مختاریتی که عائد اویدور-
مالارینی بولشه‌ویك منبعله‌ری واسطه‌سیله تصحیح ایتشکه توغری
کیله‌در. زکی بیکنك اوزی خوقند مختاریتی تصویر ایتمرکه‌ن
معلومات منبعی اولاراق اینگ فاحش بولشه‌ویك یالغانلارینی سایلاب
آلغاندان سوك نه ایتمه‌لی... زکی بیکی بولشه‌ویك منبعلریکه کوره

صحیح ایتش لزومینی سیبی ، اوینك بر قانچا مدتدن بیری یزده‌ن
زیاده بولشه‌ویکلرگه ایناما باشلاغانلیغیدر.

ایندی زیکی خصوصیغه کیله‌یلیك. اوّلا، اولوب کیتکه‌ن
زیکینک یهودی ایمه‌س، خالص آوستریا آلمانیدر. ایکنجی، زیکینک
خوقند حکومتیگه نه مالیه ناظرینك معاونی، به‌ده باشقا بر کیمسه
سفته‌ده اشتراك ایتمه‌گه‌ن، «خوقند حکومتی اعضاسینك حقوقی»
ایله واقفلدلاشمه‌گه‌ن وه «حکومتنده» هیچ بر تورلی «نفوذ»گه، ایگه
بولماغان. بولارنینك هممه‌سی زکی بیکنینك اوز خیالیدان اویلاب
چیقاریلغانلاردر. احتمال اوینك بو خصوصده‌گی معلومات منبعی‌ده
بولشه‌ویکله‌ردر. بولشه‌ویکلرنینك، — بوخارا یهودی سرمایه‌دار-
لاری بولغان وادیایف، پوته‌لیاخوف، یوسف داویدوف‌لرگه‌یی —
زیکیلنی‌ده خوقند حکومتیگه یالغاندان اعضا ایتب کورسه‌تیشلری-
نده‌ن مقصدلری، خوقند حکومتینی سرمایه‌دارلارنینك تلقینی ایله
وجودگه کیلگه‌ن وه تمامیله سرمایه‌دارلار نفوذی آستندا حرکت
ایتکه‌ن بر حکومت دیگه‌ن پرووقاتورلیق تمزیسله‌رینی قوللاماقدر.
خوقند مختاریتینك عمومی‌ملی، غیرصنفی ماهیتنی اوزگه‌رتوب
کورسه‌تمه‌ك مقصدینی زکی بیك هم تعقیب ایتمه‌کده‌دیر.
اوده «خوقند حکومتی تمامیله سرمایه‌دارلارنینك نفوذی آستنده بولو-
بیوردی» دیب یازادر.

هیچ بولماغاندا، وقتیله زکی بیکنینك اوزی باشندا بولغان
باشقیردستان مختاریتی کبی عمومی‌ملی ماهیتده بر حرکت بولغان
خوقند مختاریتینی قارالاشدا شبهه‌سیز اوزینی ملی دوشمنمز حسابلا-
لایدرغان استانبول دارالفنونی پروفه‌سوری احمد زکی ولیدی بیك
ایله، ملی دوشمانمز بولشه‌ویکلر آراسندا پسیخولوژینك وه اخلاقی
یاقینلقنینك بولوب توروشیگه حیرت ایتمه‌سلك وه ته‌جبینمه‌سلك هیچ
ممکن ایمه‌س؛

خوقند مختاریتینك سرمایه‌دارلار نفوذی آستندا بولمانینی اثبات

اوچون بولشه‌ویکلر اولارجا، یوزلرچه هر تورلی یالغانلار اویلاب
چیقاردیلار. زکی بیك ایسه «خوقند حکومتی ملت، تمامیله سرمایه-
یه‌دارلار نفوذی آستنده بولغان وبنی یازغاندان سوڭ، ایکی‌اوچ سطر
توبه‌نده: «حکومت... بر عله کیچیمه‌نك مجبوریتنده قالدی. بر عده
یرلی تجارلاردن سید ناصر میر جلیل‌دن باشقالاری یه‌لاده
قیبلدامادیلار» دیه‌در.

اگر سرمایه‌دارلار (سید ناصردن باشقالاری) حکومتگه
یاردم ایتوده «قیبلدامادیلار» ایسه، اولارنینك خوقند حکومتیگه
نفوذلری یالغز «سرمایه‌دار» دیب آتالولاریغنه‌می اساسلانیر؟

شو یرده به‌نه بر نرسه‌نی ایسله‌توب اوتمه کیچی‌مه‌ن. اورنبورغ
قازاچی لارنینك آتامانی دوتوف بزگه «قازاچی توشولارنینك جنوبیه
شرقی اتفاقی»غا کیریشنی تکلیف ایتوب، بونگا مقابل بولشه‌ویکلر-
گه قارشو مجادله‌ده بزگه یاردم بیریشنی وعده قیلغان ایدی.
بو اتفاقنینك، زکی بیکنینك «سرمایه‌دارلار» دیب آتاینرغانلارنینك
منفعتله‌رینی مدافعه ایتو اوچون قورولغان بر تشکیلات ایکه‌نلیگنده،
شبهه‌سیز، زکی بیکنینك اوزی هم بزمله بر فکرده‌دیر. لکن خوقند
حکومتی آتامان دوتوف‌نینك تکلیفینی قبول ایتمه‌دی وه بو «جنوبیه
شرقی اتفاق»غا کیریشنی رد قیلدی.

عجیب بر نرسه: خوقند حکومتی سرمایه‌دارلار منفعتینی مدافعه
ایتوچی بر اتفاقغا کیریشنی رد ایته‌در؛ سرمایه‌دارلارده خوقند حکو-
متیگه مادی یاردم بیریشگه رو‌ملاده قیبلدامایدیلار... شوندای بو-
لغاچ، زکی بیك قایدان چیقاروب «خوقند حکومتی تمامیله سرما-
یه‌دارلار نفوذی آستنده بولوب‌یوردی» دیب یازادر؟

یا زکی بیك بونی بولشه‌ویك منبعلرندن آلوب اوتورویدر
(توغروسی‌ده بودر)، بو، یاخشی ایمه‌س.

یا ایسه زکی بیك اوز خیالیدان چیقاروب اوتورویدر. بو،
اوندان هم یامانراق. (زکی کیچیك ساندا). چوقای اوغلی مصطفی

ساویت مکتبله‌ری وه تورکستان یاشلاری

بولشه‌ویکله‌رنینگ کوپ یورتداشله‌ریمیزنی آلداغان وه آداشدیرغان مشهور ده‌عوالاری اسپوللارنینگ بر ماده‌سی ده ساویت توپراغیندا یاشابدیرغان غیری روس ملتله‌رنینگ ترقی وه یوکسه‌لیشله‌ریگه ایسته‌گه‌نلاریچه کینگ یول بیریش ایدی. بو شعارنینگ ده باشقالاری کبی کاغاز اوستنده گینه قالوب کیتکه‌نیگه آرتق بوتون تورکستانلیله‌ر قانع بولدیلار. ملی وه دینی مکتبله‌ریمیز بیله‌ن معلم وه اوقوچیلارنینگ باشلاریغه کیلتیریلگه‌ن فلاکتله‌رنی یازیب آکلاتیش امکان خارجنده‌دور.

بولشه‌ویکله‌ر ملی آتالغان «جدید» مکتبله‌ریمیزنی یوقاتیب، اونینگ خرابه‌سی اوستیگه ساویت مکتبله‌رینی قوردیلار. چیت اولکه‌له‌ر مثلا تورکیه وه غربی آوروپا مکتبله‌ریگه باروب اوقوچی یاش تورکستانلیله‌ر آقیشینی زور توغان بیله‌ن توسوب قویدیلار. طبیعی مجراسیغا قویولماغان بو آقین مجبوراً ساویت مکتبله‌ریگه تامان آقا باشلاغان ایدی. بو حال روس بولشه‌ویکله‌رینی کوپ اندیشه‌گه توشوروب قویغانغا اوخشایدر. اونلار تورکستانلیله‌رنینگ، بیلیمده‌ن زیاده بولشه‌ویک مفکوره‌سی اورگه‌نیله‌دیرگه‌ن ساویت مکتبله‌ریگه کیریب اوقوشلارینی هه‌م اوز کیله‌جه‌گه‌ری اوچون تهلکه‌لی دیب بیله‌دیرله‌ر. بونی تورکستانده یوروتولوب کیلمه‌کده بولغان معارف سیاستی آچیق کورسه‌توب توره‌دور. مسئله‌نینگ ایچ یوزینی کوره بیلیش اوچون بوتون تورکستاننینگ مدنی احتیاجینی اوته‌مش بیلن آچیلغانلیغی ادعا ایتیلگه‌ن تاشکند دار الفنونی ایشله‌رینی بر دفعه کوزده‌ن کیچیریش کفایه ایته‌دور (*)

(*) تاشکنده ایکی تورلو دار الفنون بار: بری «اورتا آسیا دولت دار الفنونی» ایکنجیسی ایسه «اورتا آسیا قوموونیست دار الفنونی» دور. بولاردان برنجیسی ساویت مطبوعاتندا «SAGU» (روسچه اورتا آسیا دولت دار الفنونی سوزلارینینگ باش حرفله‌ریدن توزولگه‌ن)، ایکنجیسی «SAKU» (بو ایسه روسچه اورتا آسیا قوموونیست دار الفنونی سوزلارینینگ باش حرفله‌ریدن توزولگه‌ن تمیردور) دیب آتالارلار. بو مقاله‌ده‌کی تاشکند دار الفنونی تاشکنده‌کی «اورتا آسیا دولت دار الفنونی» دور.

بوتون تورکستانلی مدنیتگه غرق ایته‌جه‌کی سویله‌نیلگه‌ن شو تاشکند دار الفنونی، ساویت حکومتینینگ معارف سیاستی آرقاسندا، اوزینینگ اون ییللیق عمریده تورکستانلیله‌ردن بالعزیمه بیلی کیشی چیقارغانلار (عبد الحی تاجی‌نینگ 1928 نچی ییل سمرقندده باسیلغان «مدنی قورولوش مسئله‌لری» دیگه‌ن رساله‌سینینگ 41 نچی بیتیگه قاراکیز)

ساویت منبعله‌رینینگ بیرگه‌ن معلوماتیغا قاراغاندا 1928 نچی ییل تاشکند دار الفنونیده‌گی 3121 طلبه‌ده‌ن آنجاق 131 (یا "3%") ی تورکستانلی ایدی. بو که‌مچیلیکنینگ سببله‌ری تورکستان معارف اشچیله‌ری وه قوموونیستله‌رنینگ ادعالاریچا تورکستانلیله‌رده‌ن دار الفنونده اوقوغوچیلارنینگ تیوشیچه کاملگینده ایکه‌ن، حکومت اداره‌له‌رینینگ تأمینات مسئله‌له‌ریده چالاقلیق کورسه‌تکه‌نلیگی وه تورکستانلیله‌رده‌ن طلبه قابول قیلیش توغریسنده دار الفنونینگ سابق معامله وه علاقه قیلغانلیغینده‌دور. بو حالنینگ بوگون هه‌م دوام ایتیب تورگه‌نلیگینی یه‌نه ساویت غازیتالاریدان اوره‌نه‌میز. «قزیل اوزبکستان» غازیتاسینینگ شو ییل سه‌نتابر آیندا چیققان نسخه‌له‌ریده نشر ایتیلگه‌ن معلوماتلاریغا کوره، بو ییل تاشکند دار الفنونیگه 1235 تورکستانلی طلبه‌نینگ قابول قیلینیشی لازم ایکه‌ن ایکی آیلیق اوزوروش، سوروش نتیجه‌سنده آنجاق 113 کینه تورکستانلی کیره بیلمیشدر. بوکا دا باشلیجا سبب، غازیتانینگ یازیشیغا کوره، حکومت مأمورله‌ری بیله‌ن اداره‌له‌رینینگ بو مسئله‌گه جدی قاراماغانلیقلاریدر. بعضی تورکستانلیله‌رنینگ بو خصوصده‌کی شکایت وه اصرارلاری اوزه‌ریگه طلبه‌له‌رنی قابول مدتی چوزولدی ایسه‌ده بو «تدبیر» ده‌ن بر نتیجه چیقماچاغی آنیقدر. چونکه ده ساویت حکومتی تورکستانلیله‌رنی یوکسه‌ک بیلیم یورتله‌ریگه تارتیش مسئله‌سیگه جدی قارامایدی، اداره باشنداغیلار بو ایشگه آزغینه اهمیت بیریب، هیچ بولماسا یاختا سیاستینی تطبیق ساحه‌سنده کورسه‌تیلمه‌کده بولغان غیرتنینگ یوزده بیرینی ولایتله‌رده‌ن تاشکندگه کیلیب دار الفنونگه کیرمه‌کچی بولغان طلبه‌له‌ر ایشیگه صرف ایته بیله‌رلر ایدی...

شو مناسبتله تاشکند دارالفنوننینگ آچیلیشی تأریخی حقلیده ده بر
نیچه سوز ئه‌یتیب اوتوش آرتیقچا بولماسا کیره‌ک. بو دارالفنوننینگ آچیلیشی
تأریخی حقیقتداده روسیه تأریخینینگ فجیع بر صفحه‌سی نتیجه‌سیدر.
روس انقلابی وه ایچکی تارتیشلار نتیجه‌سنده ایچکی روسیه‌ده ظهور
ایتکه‌ن مشهور شدّتلی آچلیق بوتون دنیا مقیاسنده دهشتلی بر حادثه‌در.
ایچکی روسیه اهالیسی شو مدهش آچلیق زمانی «ئوته‌کی بول شهر» (*)
آتالغان تاشکندگه تامان سیل صنکه‌ری آقا باشلاغان ایدی. شو آچلیق
ییللاری ایچکی روسیه‌ده‌کی مکتب، معلم وه مدرسه‌لرنینگ کیچیردیکه‌ری
فجاعت بارچه‌مزغا معلومدر. شو ییللاردا روسیه‌ده‌کی معلم وه مدرسه-
له‌رگه آوروپا هم آمریقاداگی تورلو جمعیتلر تامانیدان یوناریلغان
آزوق - آوقاتلاردان اورتاقدا قالغان مختصر بیلیم اوجاقلاریدان بری سوده
ساراتوف دارالفنونی ایدی. مه‌نه شونداى بر فجاعت قارشوسندا
قالغان ساراتوف دارالفنونی مدرسلری، مأمورلری وه طلبه‌لری
بوتون اداره وه اینستیتوت ئه‌رسه‌له‌رینی یغیشتیریب، توپلاب تور-
کستانگه جونالغان وه تورکستان معارف قومیسارلغی آتالغی بیله‌ن
تاشکندده اورونلاشغان ایدیلر. آلتمش ییلدان آشیق روسیه حاکمیتی
آستیدا قالغان تورکستانده بر روس دارالفنوننینگ آچیلیشی حقیقتده
روسیه‌نینگ باشیغا کیلگه‌ن بویوک بلا نتیجه‌سی ایکه‌ن تورکستاننینگ
مدنی احتیاجینی اوته‌مک اوچون تاشکندگه بر دارالفنون هدیه
ایتکه‌له‌رینی سویله‌گه‌ن دوسله‌ر ماکتایب ملت ایتماینه آز قالدی
بارچه‌مزنی گه‌ره‌ک قیلا یازدیلار. حالبوکه یورتمز وه خلقمزنینگ
مدنی احتیاجیگه خدمت ایتیشنی اوز بویینغا آلغانلیغی ایدا ایکه‌ن
بو دارالفنون اوزینینگ ایلک دورنده یاق تورکستانلیلرگه دوشمان
کوزیله قارای باشلادی. بو حال طبیعی اولاراق تورکستان معارف

(*) شو اسمده روسچه «Ташкент, город хлебный» دیگه‌ن روس اوی-
ناردن آلگانلر کوزروف‌نینگ بر اثری ده بار. بو اثر «Taschkent, die brot-
reiche Stadt» نامیله آلمانچه هم ترجمه ایتلشدر . . .

قومیسارلغندا فعالیتده بولغان تورکستانلی معارف ایشچیله‌ری بیله‌ن
باشقه تورکستانلیلرگه کوب یامان تأثیر ایتمه‌دی. دارالفنوننینگ بیرلی
حالدا قارشو قیلماقدا بولغان بو یاراماس معامله‌گه قارشو ایتیلگه‌ن
شکایت، اعتراض وه ناراضیلقلار بوتونله‌ی نتیجه‌سیز قالماقدا ایدی.
نهایت تورکستان باشلاری طرفیدن شایان دقت تکلیفلر ایشچیله
باشلاندی. بعضی معارف ایشچیله‌ریمز وه یاش کوچله‌ر روس یاش-
لاری بیله‌ن ته‌ک تورگه‌ن تاشکند دارالفنونیگه بیریله‌رگه‌ن پول ایله
غربی آوروپادا هر ییل 550-500 تورکستان طلبه‌سینی تأمین ایتیش
امکانی بارلیغی حقیده فکرلار وه قطعی تکلیفلر اورتاغا آتیلار-
دی. حقیقتاده، کونه کیچیله‌رنینگ او زمانگی تکلیفله‌ری قابول
قیلینیب ایتکه آشیریلسایدی، بوگون غربی آوروپادا یوکسه‌ک
مکتبله‌رنی بیتیرگه‌ن تورکستانلیلرنینگ سانی بر نیچه یوزلر آشاردی
وه تورکستان خلقینینگ یولی تورکستان منفعتیگه صرف قیلینغان
بولور ایدی.

شونی‌ده ئه‌یتیب اوتوش کیره‌ک، که هر حالدا یوکسه‌ک بر
بیلیم اوجاغی تانیلغان تاشکند دارالفنونی تورکستانلیلرگه قارشو
دوشمانلیغینی هیچ بر تورکستانلینینگ سیر کاسه‌سیگه سیغمایدرغان
درجه‌ده آشکار قیلیب، کوپینچه آداب معاشرت چیگه‌ره‌سینی‌ده کوب
آشیریب یوباردی. دارالفنون قاشیداغی طبی جمعیتنینگ ناشر افکاری
بولغان «Meditsinskaya Misl» («طبی فکر») دیگه‌ن مجموعه تور-
کستان بالالارینینگ عقل، مهارت وه استعدادچه روس بالالاریغا
قاراغاندا 5-2 درجه توبه‌ن بولغانلقلارینی (؟) ترجمان واسطه‌سیله
قیلنغان بر «پسیخولوژینینگ سنه‌مه» ایله اثبات ایتیشکه اوروتوب
کوردی...

بر اوزون زمان مستملکه‌چیلیک وه حاکمیت دورینینگ دوقه‌ده‌ن
مست بولوب یورگه‌ن آوروپالیلارنینگ مستملکه خلقلاریغا آیتوقیا
حبشلرگه قارشو اوتکه‌ن عصرنینگ اورتالاریغاچه قاندای یوزوق

نظریه‌لر تاشیب یوره‌که‌لرینی تاریخ کتابلەرندەن بیلەمز. بو کوبەدەن اوتوب اولوب تاریخچه قاریشیپ کیتکه‌ن اساسسز وه یارامس نظریه-لەرنك روس پرولەتاری حاکمیتی جاری بولغان بو کونکی ساویت اولکه‌سنده‌گه ایشتیلیشنده‌کی حکمتی‌ده یاتشی‌غه آنگلیمز.

بر وقتلەر «علمی تیکشیریشلەر» آرقاسیدا جیوانلار قاتاریغا قوشولوب قویولغان خلقلەرنك اوزیوللاری بوکون اوزلەرینی دنیانك الغ یورکەك مدنی خلقلاری قاتاریغا سانایدرغان آوروپا وه آمریقا-لیلار طرفیدن کبار مجلسلەرده اوینالادر. آتو لالاری بو مدنی انسانلار تاماشه‌دان تیاتر وه بدیعی سالونلاردا حرمت، دقت وه ذوقله تیکلەنەدر. ساویت اولکه‌سنده ایسه بزنك خلقمز تحقیر، تیلیمز وه سنعتیمز ماسقارا قیلینادر.

بز خلقنك مهارتسز وه استعدادسزلغینی اثبات ایتیشکه اورونوش کەبی کوبەدەن تاریخچه قاریشیپ کیتکه‌ن یاتکلیقنی اوزنا عصر دهرلیتی وه بو ساحه‌ده‌کی «علمی تیکشیریشلەر» بوکون آنجاق ساویت مملکتیده وه بوتون کاتتالیغه «تیکلک» یارانماقچی بولغانلیغی ادعا ایتلکه‌ن ساویت ذهنیتیده‌گنه کورولوب توروبدر.

ساویت حکومتی بز تورکستانلیلەرنی ملی مکتبلەریمزدەن محروم ایتمه کله اکتفا ایتمەدی. او بزنك غربی آوروپا وه تورکیه-گه بولغان طلبه آقینلاریمزنی‌ده زور توغان بیلەن توسوب قویدی. حتی او بونیکلەده قایتماق حال حاضر وه کیلەجه‌کی اوچون بیلك خوفلی تاپیدیقی بز تورکستانلیلەرنی اوزینك ساویت مکتبلەریکه کیریتیمزگه هم کوب توسقونلق کورسەتمه کده‌در.

یاش تورکستانلی

تورکستاننك یر آستی بایلقلاری

III.

(«قارا مازار» معدن کانلاری)

«یاش تورکستان»نك 18 وه 21نچی سانلاریدا تورکستاننك یر آستی بایلقلاری حقنده بیریلکه‌ن عمومی معلوماتغا علاوه اولاراق بو یرده (وعده‌مز بوینچه) «قارا مازار» کانلاری توغریسنده بر آز یازوب اوتمه‌کچی‌مز.

«قارا مازار» معدن کانلاری خوجند شهرینك 40 چاقیریم شمال-غربیده‌کی «قارا مازار» تاغلاریدا بولوب، بر نیچه یوز آیریم کانلاردان عبارتدر. بو کانلاردا ایکی کوب تاپیلادرغان معدنلەر: قورغاشین، توتیا وه باقیردر. فقط بونلاردان باشقا شو مادەلەر هم موجود وه کلی مقداردا چیقاریلماقدادر: کوموش، قالای، آلتون، سورمه، آرسه‌نیك، اوران، رادیوم، وولفرام، مولیبدن، قادمیوم، ویسموت، ماتانز هم مختلف رنکلی جلا وه بنا تاشلاری.

«قارا مازار» کانلارینك استثماری تاریخی خیلی ایسکیدر. مثلا غربی قارا مازار کانلارینك اورنچی، حتی بشنچی عصرلەرده ده‌خی انسانلار طرفیدن قازیلوب استفاده ایتلکه‌نلیکی ادعا قیلینماقدا وه حاضرغی کونده یوزه‌گه چیقاریلماقدا بولغان بر نیکه یاقین ایسکی فعالیت ایزلەری بو ادعانك توغرولیغینی کورسەتمه‌کده‌در. او ایزلەردەن بعضیلەری حاضرغا داور هم یاخشی ساقلانغانلار وه آرالاریدا 30—50 متر چوقور بولغانلاری هم بار. («پراودا وستوکا»، 23. 9. 31)

قارا مازار کانلارینك بایلغی وه اهمیتی خیلی بویوکدر. قور-غاشین وه توتیا موجودی جهتیدەن قارا مازار، بو خصوصده ایکی بویوك کانلاردان سانالغان «ریددر» وه «کوندلان» کانلارینی‌ده اوزادر. اونك «آلمالیق»دیکه‌ن باقیر کانی، سونك تیکشیریش نتیجه

یوریکه قاراغاندا، شورا اتفاقینینک ایکی بویوک باقیر کانلاریندان
ساناالغان «قونغرات» («آرال دکزی»نینک جوبینده)دان هم بایدر.
قارا مازار کانلاری، موقعلری اعتباری ایله استثمار اوچون او بر
کانلاردان داعاده مساعددر. تاشکند، خوجند کبی بویوک شهرلر
ایله فرغانه ولایتی اورتالغدا یاتیشی، شمالدان «آهنگران»،
«چیرچیق» سولاری، جنوبدن «سیردریا» نهری ایله اورالغان وه
بر آوتوموبیل یولی واسطه‌سیله «تاشکند-خوجند» بوستا یولینا
باغلانغان بولوشی، همده یاقیندا ایشله‌توب بتریلیشی محتمل بولغان
«تاشکند-لینکوف» تیمیر یولینا یاقینلغی قارا مازارنینک اهمیتینی بر
قات داعا آرتیرماقده‌در.

«قارا مازار»نینک ایکی بویوک وه مهم کانلاری منه بو شولاردر:

«آلمالق»، قارا مازار تاغینینک شمال سیرتداغی بو باقیر کانلاری
یاتاغی اینکیده‌رنده معلوم ایدی. فقط سوک ییلغی اساسلی تکشیر-
یشلر نتیجه‌سنده، یاتاغینینک قطعی حدودی وه اهمیتینک بویوک-
لکی تعیین ایتلمشدر.

«تاکه‌لی» منطقه‌سی: «قوراما» تاغلارینینک جنوب-غربی نها-
یتنده کانی بو منطقه‌نینک کانلاریده کوموشلی قورغاشین-توتیا فلز-
لری وه آرسه‌نیک تابیلادر. بو منطقه‌ده یالغز توتیا چیقادرغان فلزلر
هم بار بولوب، وسطی 40-50 فائض توتیا معدنینی حاویدر. بولار-
دان باشقا آز مقدارده کوموش-قورغاشین وه تیمیر فلزلری، تورلی
تورلی رنکلی تاشلار کانی هم موجوددر.

«بوز (باشیر)» منطقه‌سی. «تاکه‌لی»نینک شرقده بولغان بو منطقه
اینکی وه آبریم کانلارینینک کوپلکی جهتدن بوتون قارا مازارده
برنجی اوروننی آلادر. بو منطقه‌ده 150 کیلومتر مربعی بر مساحه‌ده
800 دن آرتق ایشله‌تیلمه‌گن، بولغان کان وه یوزلرچه فلز
تامیرلاری بار. منطقه‌نینک شرق تاماندا‌غی 12 کانده عایت نادر وه

تیمیرلی معدنلردن بولغان رادیو-آکتیف اوران ماده‌سینک فلزلری
وه دیگر مختلف معدن فلزلری موجوددر. بو یرده‌کی بولاق
سولاریده رادیو-آکتیفلیک خاصه‌سی حاضردر.

اورانلی کانلارنینک یاقینلاریندا «وولفرام» نادر معدنینی حاوی
فلزلر هم بار. منه شو سته‌ده کوموش، قورغاشین فلزلری چیقا-
ریلادرغان «کان جول» غربی، قوادس هم قالچادان تامیرلاری
موجوددر.

«کان سای» منطقه‌سی. «تاشبر»دن جنوبده بولغان بو منطقه‌نینک
کانلاریندان یوکسک فائضلی قورغاشین-توتیا فلزلری چیقاریلادر.
بو فلزلرده باقیر، کوموش وه قادمیوم ده‌خی مخلوطدر. عینی
منطقه‌ده کانی «خوجه دروازه»، «اوکور تاو»، «کان تاش»
(تیمیر) معدن کانلاری وه «تاش کیسکن»، دیکن تا تاشلار کانی
هم خیلی مهم کانلاردان‌در.

بولاردان باشقا، قارا مازارنینک جوبنده قورغاشین، توتیا،
اوران، رادیوم وه تیمیر معدنلری فلزلری چیقاریلادر وه بوتون
قارا مازار موجودینک %88 ینی تشکیل ایته‌در.

ماساکی، قارا مازارنینک اینکیده‌رنده مشهور کان جایی بو-
لغانی توغریسنده ترکستان حقده یازلغان مشهور کتابده معلومات
بیره‌رکه‌ن، قارا مازاردا یوقاریدا ذکر ایتلگن ماده‌لردن باشقا
فیروزه تاشینینک هم بارلغینی سویله‌یدر.

بولشه‌ویکلر سوک زمانلاردا «قارا مازار» کانلارینا بویوک
اهمیت بیره‌درلر. خصوصاً سوک آیلار طرفده اولارنینک قارا مازار
ایله مشغولیتلری حمالی بر شکل آلدی. ترکستان ساویت مطبو-
عاتی دیه‌رلک هر ساننده بو خصوصده مقاله‌لر باسا باشلادی.
خوجند شهرنده اون کون (1929 اوقتوبر) دوام ایتکن بر «قارا
مازار قورولتایی» اوتکه‌ریلدی. بر قاتچا معروضه‌لر اوقولوب،

Abdulvahap Kara

کان منطقه‌لریدا فنی ساحه‌لر ترتیب ایتلگه‌ندن سونگ قرارلار
چیقاریلدی.

روسیه بولشه‌ویکله‌ری قارا مازار کانلاریننگ اعظمی صورتده
استثماری اوچون عقللاریدا کیلگه‌ن بوتون تدبیر وه واسطه‌لرنی
صرف ایتمه‌کده‌درله‌ر. بو مقصد ایله اونلار «قارا مازار ستروی»،
«آلمالیق ستروی»، اسملرینده مؤسسه‌لر تشکیل ایتوب بلانلار قوره-
ماقده‌لار. بو بلانلارغا کوره: قارا مازار کانلاریدان چیقاریلغان
نوتیا فلزله‌ری «ولادی‌قاوقاز» شهرینده‌گی بر فابریقاغا تاشیلوب او
یرده تصفیه ایتله‌جک وه ایشله‌نیله‌جک. ساویت روسیه‌سی بو یول
بله‌ن اجنبی مملکتله‌ردن فلز ساتوب آلماق مجبوریتیدن قوتولماق
خیالنده‌دیر. 1932 نچی ییلده خوجند شهرینده بر قورغاشین
فابریقاسیننگ تیکیلمه‌سی، «کان سای» وه «تاکه‌لی» کانلاری
یانیدا کانده ایشله‌وچی ایشچیلر اوچون 15 مینگ وه 2 مینگ
نوسلک ایکی قصبه‌نینگ انشاسی هم کوزگه آلنغان. حتی بو
فابریقادا چالیشترماق اوچون روسیه‌دن 200 نفر «متخصص ایشچی»
نینگ جلبی حقیده ایندیدن مرکز (موسقوا) ایله بر عهدنامه امضا
لانمشدر («پراودا وستوکا» 17. 9. 31).

«عهدنامه» امضاسیگه لزوم کورمه‌سدن تورکستانگه آقیم
قدا بولغان روس «متخصص ایشچیلری» نینگ سانی کیم بیلسین نیچه
مینگله‌رگه یتمه‌کده‌دیر. روسلر بر آش بله‌ن ایکی قوین اورماقده
لار، هم تورکستاننی روسلر بله‌ن تولدیرماقده، هم ده اوننگ
طبیعی بایلیقینی یاغما ایتمه‌کده‌درلر. تورکستاننگ ملی کوچینی
آرتروب، مملکتگه ملی فائده کیتریشی لازم بولغان تورکستان یر
آستی بایلقلاری، یورتیمزده روس عنصریننگ کوپه‌یشیگه وه روس
پرولتاریات دیکتاتوراسیننگ کوچه‌یشیگه سبب بولماقده‌دیر.

چاغاتای.

تورکستانده انقلاب دوری

(بر یاش تورکستانچیننگ خاطره دفتریدن)

I.

1916 نچی ییلی حادثه‌سی وه اونی تعقیب ایتکه‌ن قانلی
یورتده‌ن عسکرلری کیر کیلتیروب چیققان تورکستان خلقی دنیا
سوغوشیننگ یاریشینی وه بالخاصه روسیه‌نینگ اوچرومه‌کده بولغان
مغلوبیتلرینی اوزی اوچون بر تسلی وه کیله‌چک اوچون بر امید
وه ایشیق منبعی دیب قاراب تعقیب ایتمه‌کده ایدی. بو امید بوشقا
چیقمادی. 17 نچی ییلی فیورالده چار نیقولای تختیدن توشوری
لدی. بو سوزلرنینگ روسیه انقلابیده باشلانغان بولدی. ملیونلارچه
انسانلارننگ قانی بلان بویالغان بر چارلق تختیننگ ییقیلیشی حقسز،
حقوقسیز انسانلار وه اسارت زنجیریگه باغلانوب قویولغان ملتلر
حیاتی افقلرینده بر یاروغلق آثری کورسه‌ته باشلادی.

چار تختیدن توشوریلدی. او سینه‌مه‌نینگ قانلی سیاستینی
اداره ایتمه‌کده بولغان حکومت چیکیلدی. فقط ایش او حکومتنینگ
مستملکه خلقلارینی بوغوش، اولدیریش اوچون قوریلغان بارلا-
مان فرقه‌لرننگ قولیدا قالدی. طبیعی، مستملکه خلقلاری، او
جمله‌دن تورکستانلیلر بو حکومتدن اوز منفعتلری اوچون کوب
نرسه کوته آلمسلار ایدی. اونلارننگ امید وه سه‌وینچلری باشلا-
نغان بو انقلابیننگ شو نقطه‌ده توروب قالماسدان آلغا کیتیشی، اونلا-
رنی اوستمه‌ده ایدی. اونلار بو وضعیتگه انقلابیننگ برنچی بابیسی
دیب قارارلار ایدی. ایلک تشکیل ایتلگه‌ن انقلاب حکومتیننگ تور-
کستانده قوروباتکیننگ حکمرانلیغنی دوام ایتدیریشی اوننگ ذاتی
وه قاراشینی آچیق کورسه‌توب توره‌دی ایدی. اونی تعقیب ایتکه‌ن
حکومت دوریده تورکستانی اداره اوچون بر قسمی او زمان روسیه
تورکله‌ری ایچنده معروف جماعت خادملاریدان اولنق اوزده بر

Abdulvahap Kara

هیئت کیلدی ایسه‌ده کوب اوزاماسدان بو هیئتده‌ده او کونگی
وضعیتده تورکستانلیلر احتیاجیگه یارارلیق ایش کوره آلماسلیغی
آنگلاشیلوب قالدی.

تورکستانلیلر حرکتنیك سولغا طرف بر آزدا سرعتلیراق
کیتیشینی ایسته‌مه‌گه‌ن وه بوتون فعالیتلارینی بو یولدا آلوب بارماقدا
ایدیلر. چونکه اوللار او زمانگه قدر بولغان حرکتلردن اوز
دردلرینگه چاره بولورلیق هیچ بر نرسه کوره آلمای یاتقان ایدیلر.
گویا حرکت سولغا طرف کیتگه‌ن سایین ایشنیك اصلاحگه یاقینلا-
شقانلیغی، حرکتلرنیك اساپیترووانه بر شکل آلیشی توشونولر
ایدی. بو آرالقدا ایش باشیغا انقلابچی سوسیالیستلر کیلدیلر.
بالخاصه بو حکومتنیك باشنداگی کره‌نسکی او زمان تورکستانلیلر-
نیك کوزنده بوتونلای باشقاچا ایدی. تورکستانده اوسوب اوسگه‌ن
روسلردن بولغان بو کیشی 16 نچی ییلی قانلی فاجعه‌سندن سو-
نگرادا تورکستانگه کیلیب تورکستان خلقینیك کیچیرگه‌ن فلاکت-
لرینی اوز کوزی بیلان کورگه‌ن وه تورکستانده، پتربورغده
چار حکومتی سیاستینی تنقید ایتوب سویله‌گه‌ن نطقلری بیلان داڭ
وه شهرت قازانغان ایدی. «اساپیترووره» سوسیالیست فرقه‌سینیك
لیده‌ری وه مبعوثی بولغان کره‌نسکی‌نیك حکومت باشیغا کیلیشی
بالخاصه اوزینیك تورکستانداگی تانیش‌بیلیشلریگه کوب امید بیر-
مه‌کده ایدی. کره‌نسکی‌نیك حکومت باشیغا کیلگه‌نلیگی خبری
تارقالار تارقالماس تورکستاننیك هر طرفده سه‌وینچ علامتی(?) کو-
رولدی. تاشکندده‌گی اون مینگلرچه خلقنیك اشتراکی بیلان بو-
لغان، کره‌نسکی‌نیك تورلو رسملرینی کوته‌روب بوتون شهر کو-
چه‌لرینی تمیله‌نگه‌ن نمایشلرینی بو کونگی حادثه‌گه‌ بی ایسله-
مه‌کده‌مه‌ن.

کره‌نسکیچیلر حکومتی قولغا آلغاندان سونگ اکثریتی
روس ملی ده‌موقرات فرقه‌سیگه یاقین کیشیلردن بولغان تورکستان

موقت حکومت قومیته‌سی‌ده چیکلیب کیتدی. بیریگه مشهور
بالشه‌ویکلرنیك قولی آستدا یه‌نگی بر هیئت کیلدی.

روس انقلابی آنجه‌گه آلغا کیتگه‌ن وه روسیه‌ده تورلو اوز-
گه‌ریشلر کورولمه‌کده ایدی. تورکستانده ایسه وضعیت ایسکیچه
دوام ایتمه‌کده ایدی. حتی چار که‌ده‌للاری قوروتگین وه
بولدووملارنیك هیچ بیلان حاضرلانوب ایشگه آشیرلغان بدی سو
قیرغینی کره‌نسکی‌ بالشه‌ویکلر دوریده دوام ایتمه‌کده ایدی. تور-
کستان خلقی، طبیعی، هر بری بر قارداش قلبینی ایسته‌مه‌کده بو-
لغان. بو روس مهاجرلاری وه عسکرلری ساحالارنیك باباریسی لاقید لاقید
ایتیتیب اولتوره آلماس ایدی. هر طرفده پروتست نمایشلری
بولدی. بو قانلی صحنه‌نیك تیریلیشی حقده علاقه‌دار دائره‌لرگه
مراجعت ایتیلدی. فقط نه بو نمایشلرنیك وه نه‌ده بو مراجعتلرنیك
بر تأثیری بولدی.

وضعیت بو مرکزده ایکه‌ن کره‌نسکی‌نیك تورکستانده‌گی
دوستلری اولیك شخصیگه وه روس ده‌موقراتیسیغا بولغان ایشانچ
وه امیدلرینده دوام ایتمه‌کده ایدیلر. فقط کره‌نسکی بو ایسکی
دوستلرینیك امیدلرینی بوشغا چیقاروب اولارنیك قولتوغیداگی
تار یوزینی سونگه توشوروشده هیچده کیچیکمه‌دی. او اوز باشی
تورکستان خلقنیك باشاماقدا بولغانی ظلم وه حقسزلیقلاردان شکایت
وه کیچیکگه یولسادا اداری اصلاحات اجراسی اوچون بله‌نوب
کیلگه‌ن اوز دوستلرینی هر بر قارا روس ملتچیسی، چارچیلردان
قالیشمایدرغان بر درجه‌ده شدت بیلان تهدید ایتدی. بویوك امیدلر
بیلان یانیغا کیلگه‌ن دوستلرینی امیدسزلیك دریاسیگه غرق ایتوب
یوباردی.

بو حادثه تأثیری آستدا تورکستانده احوال روحیه بر آزدا
مذبذب بر حالغا کیلمیش ایدی. روسیه‌ده ایسه سوغوشنیك دوامی
طرفداری کره‌نسکی حکومتی بیلان محاربه‌نیك بر آن اول بیتر-

Abdulvahap Kara

یابشیبی طلب ایتکەن بولشەویکلەر آراسیدا تارتیشما دوام ایتمەکدە ایدی. انقلابی روحدەکی ایشچی، سوغوشدان یوقلان عسکر وە چرکە تتنە بولغان موزیکلەر بولشەویکلەرنینگ هەر کیشینینگ ایستەـیکینی بیرمەکدە بولغان پاینامەلەرندەکی آلدامچی فکرلارکە اینا روب کیتمەکدە ایدیلەر. بو هەر طبقەنینگ ضعیف نقطەلەرینی تاپوب تیوشانی او نقطەدەن باشلاماقدا بولغان روس بولشەویکلەری مسئلەکە وە شرق خلقلارینا خطاب ایتکەن بیر پاینامەلەرندە چار حکومتینینگ مهاجرت وە مستملکە سیاستلەرینی شدتلی بیر لسان ایلە تنقید ایتمەکدە حتی او روسیەنینگ ظلمندەن قورتولماقدا بولغان خلقلارغا روسیەدەن آیریلوب مستقل دولت تشکیللکە قدر حق بیرمەکدە ایدی.

فقط او کونکە قدر کورکەن تجربەلەرندەن یتەرلک درجەدە روس آلمان تورکستان پاشلیقی کوچیلکی بو روس بولشەویک لەری پاینامەلەرینکدە سببی بولماسغا تولای تولای اینانا قالادی. اوکیچوندە کەرەنسکی حکومتی ییقیلدیقی زمان تورکستاندە بیری تورکستان خلقینینگ احتیاج وە آرزوسینا ترجمان اولمق وە اونینگ حق وە حقوقینی تحقق ایتدیرمەک، ایکنجیسیدە ایسکی روسیە ایمپریالیزمی میراثینکە فوسیق ایتەکەن ایکی جریان توغلدی. طبیعی بیرنجی آقیمی بیرلی خلق وە اونینگ ضیالی باشلقی، ایکنجی جریانی روس ایشچی، عسکر، موزیکی وە مأمورلەری تشکیل ایتمەکدە ایدی.

تورکستان چارلق روسیەسی طرفیدەن بوخارا، خیوە خانلقلاری، تورکستان وە دالا ولایتلەری حالیدا ادارە ایتیلمەکدە ایدی. تورکستان خلقی منفعتینی تمثیل ایتمەک اوزرە دالا ولایتلەرندە «آلاش اوردا»، تورکستاندە «خوقند مختاریتی» حکومتی تشکل ایتدی. بو ایکی حکومت مستقل جیانلرینگ ایلک پایەسی اولمق اوزرە تورکستانینگ ایچکی ادارەسیدەکی استقلال وە مختا

ریتینی طلب ایتمەکدە ایدی.

روس ایمپریالیزمینینگ حقیقی وارثلەری بولغانلقلارینی ادعا ایتمەکدە بولغان روس ایشچی، عسکر وە کرستیانلاری (دهقانلاری) شورالاری تورکستان خلقینینگ حق وە حقوقینی تمثیل ایتکەن بو ملی حکومتلەرکە قارشو کورەش آچدیلار. معنە بو سورتلە انقلابدن سونکراکی ملی مجادلەلەر، روس وە تورکستانلیلەرینینگ تارتیشمالاری یەنکی شکل آلغان بولادی.

تاشکنددەکی روس ایشچی وە عسکرلەری شورالاری تورکستان خلقینینگ هیچ بیر تورلو اشتراکی بولماغای توروب تورکستان ساویت حکومتینی اعلان ایتدیلەر. دیکر طرفدەن خوقندە توپلانغان تورکستان خلقی نمایندەلەری قورولتاییدە تورکستان مجلس مؤسسانینی چاقیریش وە او زمانکە قدر مملکتنی ادارە ایتیش اوچون موقت بیر حکومت سایلادی. بو حکومتنینگ ایشی تورکستان ملی مجلس مؤسسانینی توپلاش، اونینگ اوچون لازم بولغان حاضرلیقلارنی کوروش وە او زمانکە قدر مملکتنی ادارە ایتوب خلق منفعتینی امنیت آستیغا آلیشدان عبارت ایدی. ایکنجی طرفدە «آلاش اوردا» جیلاردا عینی مفهومدە ایشکە باشلاغانلار ایدی.

شو قدرینی تکرار ایتیش کیرەککە هەر ایکی ملی حکومتدە مملکتدەکی اقلیتدە قالغان خلقلارنینگ حق وە حقوقلارینی امنیت آستیغا آلیشنی، دعوالاریناتدە بالغز ایچکی ادارەدە استقلال وە مختاریتکە منحصر بولوب عمومی مسالەدە کیلەجک دەموقراتیک وە فەدەراتیفە روسیە بلەن برابر ایشلەنکە قارشو بولماغانلقلارینی آچیق سویلەکەنلەر ایدی. حتی اوز مملکتلەرندە اوز خلقلارینینگ اجتماعی وە مدنی قورولوشیغا قاراب بیر ادارە قورغاندان سونکرە اوزلەرینینگ اوشبو ملی طلب وە آرزولارینا رعایت ایتیلگی تقدیردە ساویت حکومتی بلەندە برابر ایشلەمەککە قبول ایتەرلەر ایدی.

تورکستاندەکی روس ایشچی وە عسکر شورالاری بولسا

Abdulvahap Kara

باشیبی طلب ایتکەن بولشەویکلەر آراسندا تارتیشما دوام ایتمەکدە
ایدی. انقلابی روحدەگی ایشچی، سوغوشدان یتقان عسکر وە
یوزگە تینە بولغان موژیکلەر بولشەویکلەرنك هەر کیشك ایستە
ـیگینی بیرمەکدە بولغان پاتشاەلرندەگی آلدامچی فکرلەرگە اید
روپ کیتمەکدە ایدیلەر. بو هەر طبقەنك منفعت نقطەلەرینی ثابوت
شتویطانی او نقطەدەن باشلاماقدا بولغان روس بولشەویکلەری
مستملکە وە شرق خلقلارینە خطاب ایتکەن بر پاتشاەلرندە جار
حکومتینك مهاجرت وە مستملکە سیاستلەرینی شدتلی بر لسان ایلە
تنقید ایتمەکدە، حتی او روسیەنك ظلمندەن قورتولماقدا بولغان
خلقلارغا «روسیەدەن آیریلوب مستقل دولت تشکیللیگە قدر حق»
بیرمەکدە ایدی.

فقط او کونگە قدر کورگەن تجربەلرندەن یتارلك درجەدە
درس آلغان تورکستان یاشلیغی کوچلیگی بو روس بولشەویك
لەری پاتشاەلرینکدە سببی بولینچا تولای قولای ایانا قالادی.
اونکچون‌دە کەرەنسکی حکومتی یقیلدیغی زمان تورکستاندە بری
تورکستان خلقنك احتیاج وە آرزوسینا ترجمان اولمق وە اونك حق
وە حقوقینی تحقق ایتدیرمەك، ایکنجیسی‌دە اسکی روسیە امپەر
یالیزمی میراثیگە قویمق ایستەگەن ایکی جریان توغدی. طبیعی
برنجی آقیمنی یرلی خلق وە اونك متالی یاشلغی، ایکنجی جر
یانی روس ایشچی، عسکر، موژیکی وە مأمورلەری تشکیل ایتمە
کدە ایدی.

تورکستان چارلق روسیەسی طرفندەن بخارا، خیوە خان
لقلاری، تورکستان وە دالا ولایتلەری حالندا أدارە ایتلمەکدە
ایدی. تورکستان خلقی منفعتینی تشکیل ایتمەك اوزرە دالا ولایت
لەرندە «آلاش اوردا»، تورکستاندە «خوقند مختاریتی» حکومتی
تشکیل ایتدی. بو ایکی حکومت مستقل جانلرنك ایلك یاپمسی
اولمق اوزرە تورکستانك ایچکی أدارەسندەگی استقلال وە مختا

ریتنی طلب ایتمەکدە ایدی.

روس امپەریالیزمینك حقیقی وارثلەری بولالمالارینی ایدعا
ایتمەکدە بولغان روس ایشچی، عسکر وە کرستیانلاری (دهقان
لاری) شورالاری تورکستان خلقینك حق وە حقوقینی تشکیل
ایتکەن بو ملی حکومتلەرگە قارشو کورەش آچدیلار. معە بو
سورتلە انقلابدەن سوڭراکی ملی مجادلەلەر، روس وە تورکستان
خلقلارنك تارتیشمالاری یەڭگی شکل آلغان بولدی.

تاشکنددەگی روس ایشچی وە عسکرلەری شورالاری تور
کستان خلقینك هیچ بر تورلو اشتراکی بولمای تورروب تورکستان
ساوت حکومتینی اعلان ایتدیلەر. دیگر طرفدەن خوقندە تویلا
نغان تورکستان خلقی نمایندەلەری قورولتاییدە تورکستان مجلس
مؤسسانینی چاقیریش وە او زمانگە قدر مملکتنی ادارە ایتیش او
چون موقت بر حکومت سایلادی. بو حکومتنك ایشی تورکستان
ملی مجلس مؤسسانینی تویلاش، اونك اوچون لازم بولغان حاضر
لقلارینی کوروش وە او زمانگە قدر مملکتنی أدارە ایتوب خلق
منفعتینی أمنیت آستیغا آلیشدان عبارت ایدی. ایکنجی طرفدە
«آلاش اوردا» «جلارردا» عینی مفهومدە ایشگە باشلاغانلار ایدی.

شو قدرینی تکرار ایتیش کیرەککە هەر ایکی ملی حکومتدە
مملکتدەگی اقلیتدە قالغان خلقلارنك حق وە حقوقلارینی أمنیت
آستیغا آلیشنی، دعوالارینلدە یالغز ایچکی ادارەدە استقلال وە
مختاریتگە منحصر بولوب عمومی مسائلدە کیلەجەك دموقراتیك
وە فەدەراتیف روسیە بلەن برابر ایشلەشگە قارشو بولماغانلقلارینی
آچیق سویلەگەنلەر ایدی. حتی اوز مملکتلەرندە اوز خلقلارینك
اجتماعی وە مدنی قورولوشیغا قاراب بر أدارە قورغاندان سوڭ،
اوزینك اوشبو ملی طلب وە آرزولاریغا رعایت ایتدیکی تقدیردە
ساوت حکومتی بلەندە برابر ایشلەمەگی قبول ایتەرلەر ایدی.

تورکستاندەگی روس ایشچی وە عسکر شورالاری بولسا

Abdulvahap Kara

اوزلەرینك چارلق روسیەسنك حقیقی وارثی ایكەنلكلەرینی تور-
كستانلیلەرینك هیچ بر توزلو طلب وە دعواكە حقلەری بولماغا-
نلیغنی اوڭا اڭنەكە کدە ایدیلەر.

ایندی ایش مركز ساویت حكومتینك آلاجاغی وضعیتكە
قاراب قالغان ایدی. هەر طرفدە عجبا ساویت مركزی اوز پاناه
ەلەرندە قیلغان وعدەسینی توتوب توركستان خلقینك ملی مختاریت
حكومتلەری طرفینی می، یوقسا قوممونیست سافاروفنینك دیدیكیچە
بر ناقم «موقعیرست»، اخلاقسز، جاپلار مدان توپلانغان روس ایشچی
وە عسكرلەر شوراسی طرفینی می توتار؟ دیگەن بر سؤال ایر-
تینمەكدە ایدی.

ملی حكومت نمایندەلەری بلەن بولغان مذاكرەسندە آڭلاشیلا-
لار انقلاب یورگەن موسقوا («آلاش اوردا» چیلار بلەن بولغان
مذاكرە وە آڭلاشماغی دیمەكچی بولامز) آرقەدان توركستاندەكی
روس ایشچی وە عسكر شورالاریغا ملی حكومتلەرنی داغیتیش حقندە
امرلەر بیریش كەبی خیانتلەرنی ایشلەب اوتورمدا ایدی. خلاصە آرقەلا-
سندا قزیل موسقوا ایمپریالیزمی كوچلەری توركەن توركستاندە-
كی روس «جاپلار»ی شوراسی بلەن توركستان ملی حكومتلەری
آراسندا تارتیشما آلاولاندی. بو كورەشدە ملی حكومت كوچلە-
ری مغلوب بولوب توركستاندە حقیقی «مستملكەچی» روس ایشچی-
لەری، حكومتی تشكیل ایتدی (خوقند مختاریت وە «آلاش
اوردا» حكومتلەری حقندە آیریچە بحث ایتەمز)

توركستان مختاریتی حكومتی مركزی بولغان خوقند شهری
برلەشكەن بولشەویك وە داشناق كوچلەری طرفیدەن باندیرلوب
داغیتیلدی وە اهالی قلیچدەن كیچیریلدی. اولكەنینك هەر طرفدە
قلیان باشلاندی. قزیل روس تەروری كون كوندەن زورایب،
نتیجەدە عمومی ملی عصیان، باسماچیلق حركتی چیقدی.

تیمور اوغلی.

اینگلتەرە ـ هندستان قونغرەسی

سوڭغی اینگلتەرە ـ هندستان قونغرەسی هیچ بر نتیجە بیرمەسدەن
تارقالدی. بو قونغرەدە مجادلە اینگلتەرە ایلە هندستان آراسندا
ایمەس، هندستان وكیللەرینك اوز آرالارندا — هندولار بلەن
اقلیتلەر وە خصوصاً هندولار ایلە مسلمانلار آراسندا جریان ایتدی.
قونغرە، هندستان ایلە اینگلتەرەنینك مناسباتی، انقلابا تەیكلەندە،
هندستاننك كیلەجەك مقدراتی مسئلەلەری اورنیگە، هندستان آها-
لیسینك اوز آرا مناقشەسی یاشاتا بیلمەسی اوچون اصول وە یوللار
آختارماق ایلە مشغول بولدی.

هندستان، كوب مذهب وە تیللەردەن مركب بویوك بر
انسان مجتمعیدر. هندستاندە 600 دەن آرتق ایریم دولت بار، بولار-
دان بعضیلەری، اهالیسی وە توپراغینك مقداری اعتباریلە هەر
قایداى بر آوروپا دولتی بلەن تینگلەشدیریلە بیلیر. لكن بولار
آراسندا بر نیچە مینگ كیشیلیك اهالیسی وە آز مقداردە توپراغی بولغان
كیچیك دولتلەر هم بار. هندستاننك 352 میلیون اهالیسیدەن 270
میلیونچاسی توغریدان توغری اینگلتەرە حكومتی ادارەسی آستندا
بولوب، 80 میلیون قدری بر نیچە «یاریم مستقل» هندستان دولت-
لەری آراسندا بولونگەن. بو «یاریم مستقل» دولتلەر ایلە بریتانیا
هندستانی آراسندە ایچكی صلح وە اتفاق بولماسدان هندستان
مسئلەسینینگ، هند ملتچیلەرینك طلب ایتدیكی شكلدە، حل ایتیلیشی
عقلغە سیغمایدرغان بر نرسەدر.

هندستان یاریم مستقل دولتلەری هندستاننك اینگلتەرەدەن
بوتونلەی آیریلیشیغا قارشودرلار؛ چونكە اولارنینك «مستقل» حیات-
لاری تهلكە آستیدا قالادر. شونك اوچون بو هندستان یاریم مستقل
دولتلەرینك ایچكی مختاریتنی ساقلاب قالیش مقصدیلە، بویوك
بریتانیا ایمپەریەسی حمایەسی آستیدا عموم «هندستان قونفدرا-

سیون، مسئله‌سی میدانغا چیقغان ایدی. بو قونفه‌رانسیون اصولیده
بوتون هندستان، یعنی بریتانیا هندستانی ایله یاریم مستقل دولتله‌رنینگ
وکیلله‌ریده‌ن مرکب مرکزی پارلامان وه بریتانیا هندستانینگ 9
آیریم ولایتی اوچون محلی پارلامانلار لایحه‌سی کوزله‌نگه‌ن ایدی،
بو لایحه‌گه هندستانینگ راجه وه ماهاراجالاری قبللا بولسادا اوز
راضیلقلارینی بیلدیرگه‌نله‌ر ایدی. لکن بو اصلاحاتنینگ عملگه قویو-
لوشیغا مانعله‌ر چیقدی. برنچی؛ «هند ملتچیله‌ری» («سوارازه-
چیله‌ری»)نینگ اویله‌گه‌نله‌ری، هندستان ایله اینگلته‌ره آراسیدا بیـ
گیده‌ن بر مناسبات توزمه‌ك ایمه‌س، عموم هندستانی اینگلته‌ره‌ده‌ن
بوتونلای آیریب کاملاً مستقل بر دولت اعلان ایتمه‌کدور. ایکنچی-
ده‌ن؛ اقلیتله‌ر وه خصوصاً مسلمانلار، هندستان تولوق استقلالیت
(„Purna Swaraj") آلغان تقدیرده اوزله‌رینگه مرکزی وه محلی
پارلامانلاردا مملکته‌گی نفوسله‌ری ایله غیر متناسب صورتده معین
مبعوث اورنی بیریلیشنی طلب قیلادرلار.

مسلمانلار بوتون هندستان اهالیسینینگ یوزده 21 ینی تشکیل
ایتدیکله‌ری حالده پارلامانلاردا اینگ آزی یوزده 30 مبعوث یری
طلب ایته‌درله‌ر. اگر مسلمانلارنینگ بو طلبلاری قبول قیلینسا، او
زمان اولار دیگر اقلیتله‌ر ایله برلکده پارلامانده کوپچیلك تشکیل
ایته‌درله‌ر.

لوندونده‌غی اینگلته‌ره-هندستان قونفه‌رانسیده دیگر اقلیتله‌ر
هم مسلمانلارغا قوشولدیلار. بو هندستان ایچکی بوزغونلقلاری
قارشوسیدا لوندون قونفه‌رانسی پروغرامیغا قویولغان اساسی مسئله
آرقادا قالوب قونفه‌ره موفقیتسزلقغا اوچرادی.

مسلمانلارنینگ بو طلبلاری قونفه‌ره‌ده‌ن آولده آشکار ایدی.
هندولارنینگ هندستان استقلالی اوچون برله‌شمه‌ککه باشلاغان زمان-
لاریدان اعتباراً مسلمانلار آیریم ملی پروغراملار ایله‌ن چیقدیلار.
1931 سنه‌سی ایچنده هندستانده ایکی دفعه مسلمان قونفه‌رانسی بولوب

اوتدی (آپریل باشیدا لاهورده، آوغوست باشیدا آلله آباتده). بو
قونفه‌رانسلاردا مسلمانلار اوز پروغراملارینی یه‌گیده‌ن قطعی صو-
رتده تصدیق ایتدیله‌ر. مسلمانلار بیله‌ن سویله‌شوب اولارنی هندو-
لارگه قارشو وضعیتله‌ریده‌ن واز کیچمه‌ککه کوندیرمه‌ك اوچون
غاندی 4 نچی آپریلده لاهورگه کیلدی، خصوصی بر مشورت
مجلسی چاقیریلدی. هند غازیتالارینینگ «هندستان تاریخنده مثالی
بولماغان بویوك بر مشورت» دیب آتادیقلاری بو مجلسکه هندولر
طرفیده‌ن غاندی، هندستان قونفه‌ره‌سی رئیسی والابـ
خایخای پاتل (Wallahabhai Patel) وه هندستان قونفه‌ره‌سی
اجرائیه قومیته‌سی رئیسی ژامنالال بازاژ („Jamnalal Bajaj")
مسلمانلار طرفیده‌ن ایسه شاعر محمد اقبال، محمد شافی، محمد
اسماعیل خان وه مولانا شافی داوده‌گیله‌ر اشتراك ایتکه‌ن ایدیله‌ر.

فقط بو مشورتده اتفاق حاصل بولمادی، ایکی طرفده اوز فکرلده
اصرار ایتدی. مشورتنینگ سوگیده مسلمان وکیلله‌رینینگ اوز فکر-
له‌ریده‌ن قایتماسلیقینی کورگه‌ن غاندی «بوتون هندستان مسلمان-
لقینینگ بر آغزدان افاده ایتکه‌ن آرزوسیغه کیم جوابا آلادر؟» دیب
سویله‌دی. غاندی‌نینگ بو سوزلاری هندستان قونفه‌ره‌سیغا اشتراك ایتمه-
دیگه‌ن وه عموم هندستان مسلمانلاری پروغرامیغا قارشی کوروشوب
یورگه‌ن بر نیچه مسلمان وکیلله‌رینینگ بارلیغیغا اساسلانغان ایدی. بو
مسلمان وکیلله‌ری توغریسیده هندستان مسلمانلاری «اولارنینگ کیم
طرفیده‌ن سایلانغانلقلاری معلوم ایمه‌س» دیدرله‌ر.

قونفه‌ره‌دن مسلمانلار 18 نچی آپریلده لوکناو (Luknow) •
اوز لیده‌رله‌ری بولغان علی امام رئیسلگی آستیدا آیریچا توپلاندیلار
وه «متحد بولونماس هندستان ملتی یاراتو نامیغه» هندو-مسلمان
برلگینی یاقلاب قرار چقاردیلار. لکن اولارنینگ آرزولاری مسلمان
کوپچیلگی ناماتیدان ینگله‌نمه‌ی قالدی.

مسلمانلارنینگ اوزاق مقصدی („Pia desideria") هندستان

بار لاماندا اوتەلەریگە معین مقدار بیر طلبی ایلەگە قالمایدر. هندو-
لەرکە هندستانی اینگلتەرەدەن آجرالوب آیاق میسر بولسا، مسلما-
نلار باشقا بر پروغرام بلەن چیقادرلار. بو ییل آوغوستدە الله آباددە
بولغان سوزگی قونغرەدە بو قاریدا ئەیتلگەن محمد اقبال تامانیدان
تفسیر ایتلگەن بو هندستان مسلمانلاری پروغرامی بلەن تاپیشاق
«باش تورکستان» اوقوچیلاریمی قریقرسا کیرەك. محمد اقبال
دیدرکە:

—... ممکنە بر هندستان مسلمانلاری، بریتانیا ایمپەریوسی
(بویوك بریتانیا دولتی) داخلندە مختار ولایات حالدە یاشاب تور-
مەگنی ایستەر ایدك. اگر وضعیت بزنی بریتانیا ایمپەریوسی خارجندە
قالدیرارسا، بز مستقل مسلمان دولتی حالدە یاشاماقنی ایستەیمز.

بو یردە شونی قید ایتەمز، کە هندستان مسلمانلاری اوچون
بو «مجبوریت»، هند ملتچیلەریلك «پورنە سوارا‌ج»ی ("Purna
Swaraj") یعنی هندستانك اینگلتەرەدەن تمامیلە آیریلیشی حققندە-
کی پروغراملاری ایشکە کیچیریلگەن تقدیردە حاصل بولادر. محمد
اقبال اوز افادەسندە دوام ایتەرەك:

— بزیم اوچون شمال غربی هندستاندە بر مسلمان دولتی
قورماق لازم، چونکە هندولر ایلە مسلمانلار آراسنداغی آکلا-
شماسلقنی بر طرف ایتمەك اوچون باشقا یول یوقدر. بزنك مسلمان
دولتمز ایکی یوز مینگ مربع کیلومتر قدر بر کینگلیککە وە
تقریباً فرانسە قدر (یعنی 40 میلیوندان آرتقراق) نوفوسکە ایگە
بولادر، دیدر.

محمد اقبال بو تلقدە «مستقل هندستان مسلمان دولتی»نك
کیلەچەکدەگی چیگەرەلەرینی آنق قیلیب کورسەتمەیدی. لکن
دیگر منبعلەردەن بیلەمز کە بو چیگەرەدە: سیملاندولهی-باروداشهر-
لەری اوستندەن اوتەدر. بو صورتلە کاشمیر، پنجاب وە راژپوتانا
مسلمان دولتینك چیگەرەسی ایچندە قالادر.

خریطەنی باقسانکز، لاینجەسی توزولگەن بو هندستان مسلمان
دولتینك توغریدان توغری افغانستان وە بلوچستان بلەن چیگەرە-
لەنیب، بولار واسطەسیلە ایران، عربستان وە تورکیە کبی اسلام
مملکتلەری ایلە بیرلەشکەنینی کورەچەکسیکز.

هندستان مسلمانلارینك بو پروغرامی، هندولەرنك اعتراضینی
موجب بولماي قالمادی. لاهوردە چیقادرغان «واندە ماتارام»
("Bande Mataram") نام هندو غازیتاسی شدتلی پروتستو ایتەرەك
«هندولر هندستانك بیرلیگینی بوزغوچی بو «جیرکین فکر»
(idée néfaste) گە قارشو هەم توزلی چارەلەری بلەن کورەشە-
چەکلەر» دیەدی.

دیمەك، هندولر ایلە مسلمانلارنك بیرلەریلە کیلیشە آلمـا-
سلقلاری لوندون قونغرەسندەن ایلگەری یاق معلوم بولغان ایدی؛
غاندی‌نك اوزیدە مسلمانلارنك اصغری طلبلەرینی وە اعظمی پرو-
غراملارینی جودە یاخشی بیلەر ایدی. بونکچون غاندی‌نك لوندون
قونغرەسی وقتندە مسلمانلاری قای بر توزلی حدس (مانورە) بلەن
یویاتماق وە قاندیرماق اوچون قوللانغان تدبیرلەرینك بر نتیجە
بیرمەیدرگەنلکی باشداناق آشکار ایدی. ایش بوندای بولغاندان
سونگ، غاندی وە باشقا هند وکیللەرینك لوندون قونغرەسیغا کیلیشلە-
رندە نیمە معنا بار ایدی؟ عجبا بوتون جهان قارشوسندا، هندستاندە
یاشاوچی ملتلەرنك اوز آرا هیچ کیلیشە آلمایدرغانلقلارینی تصدیق
ایتمەك اوچون کیتمی ؟... خلاصە، بو سوزگی اینگلتەرە-هندستان
قونغرەسی قاندای نتیجە بیریب تاراقالدی؟

قونغرەنك نتیجەسز تارقالغانیدان قطع نظر، هندولر ایلە
مسلمان وە باشقا اقلیتلەر آراسندا آشکار بولغان کیلیشە آلماسلق
اینگلتەرەنك قولیغا قوتلی بر قورال بولوب چیقدی. چونکە عموم
هندستان اهالیسینك یوزدە 45 ینی تشکیل ایتەدرگەن مسلمانلار وە
اقلیتلەرنك هندولەرگە قارشو تاراشیلغیغا ایشلەنوب، اینگلتەرە

Abdulvahap Kara

حكومتی هندلی ملتچیلەرلە یاغا موفقیتلی صورتدە کورەش یور-
گوزە آلادر.

بز یاپون فرصتدە اینگلیزلەر ایلە هندلی ملتچیلەر (سوواراژلار) آراسنداغە ایمەس، بلکە، مع التأسف «سوواراژ»لار ایلە مسلمان-
لار آراسندادە یەکیمون مجادلە باشلانغانیغا شاهد بولاچاقمز.

منصور.

. . .

یاپون-ختای اختلافی

«یاش توركستان»نك آولكی سانندا درج ایتدیکمز مانجوریا داغی یاپون-ختای اختلاق هەلی هەم تامیلە بر طرف قیلینمادی. بو مسئلەنی حل ایتمەك مقصدیلە جمعیت اقوام شوراسینك 10نچی نویابردەن 10نچی دیکابرگە قدر یارسدا فوق العادە ییغیلیشی بولدی. یاپون قوشونلارینك تمکن قادار تیز مانجوریادان چقاریلیب جنوبی مانجوریا تیمر یولی بویغا چیکیلیشلەری هەم ایکی طرفنك دە (ختای وە یاپون) وضعیتنك آغرلاشوب کیتمەسلکی اوچون بوتون چارەلار نی قوللانیشی توغریسندە بر آغزدان قرار چقاریلدی. یاپون وە ختای مرخصلاری ایسە بو قرارغا اوز حکومتلەری طرفندەن بور کورولوب تورگان سیاست نقطۀ نظریدەن معنا بیریب، قرارنك کوچنی کەمەیتوب قویدیلار.

ناشدا ختای مرخصی جمعیت اقوام شوراسینك قراریدە یاپون قوشونلارینك مانجوریادە اشغال ایتدکلەری یرلەردەن چیکیلیشلەری مدتینك آنق قیلیب کورسەتیلووینی طلب ایتکەن ایدی. فقط یاپون مرخصینك بونگا قارشو چیقیشی نتیجەسندە وقتیلە قبول ایتلگەن ختای مرخصینك طلبی رد ایتلدی. دیگر طرفدەن ختای مرخصینك پروتستو-
سیگە کورە یاپونلارنك مانجوریا داغی ختای چەتەلەرگە قارشو مجادلە

ایتمەك اوچون طلب ایتدیکی حقوق هەم جمعیت اقوام شوراسی طرفندەن قبول قیلینمادی.

یاپونلار جمعیت اقوام شوراسینك «هەر ایکی طرفنك دە وضعیتنك آغرلاشوب کیتمەسلکی اوچون بوتون چارەلارنی قوللانیشی لازم» دیگەن تکلیفینی، اوزلارینك (یاپونلارنك) ختای چەتەلەریگە قارشو کورەشولەریگە مانع بولماس مفهومندە آڭلاغانلقلارینی بیلدیردیلەر.

بونگا جوابا ختای مرخصی دوقتور «شتە» (Sze) مانجوریا داغی چەتەلەر حرکتینك یاپون عسکرلەری طرفندەن ختای توپراغینك حقسز اشغال ایتلیشی نتیجەسندە باشلانغانلقینی آڭلاتوب، یاپونلارنك چەتەلەرگە قارشو کورەشمەك بهانەسی ایکەنلکنی جمعیت اقوام شوراسی تماماندان بر آغزدان قبول ایتلگەن قرارغا قارشو دیب بیلدیردی...

مانجوریا دالالاریدا اوچ آیدان بیری انسانلار قانی توکولە کەلەدر. اهالیسی بوتون دنیادە موجود انسانلارنك آلتیدا برینی تشکیل ایتکەن محتشم بویوك ختای، ایچکی بوزغونلقلار نتیجەسندە پارچالانوب، کیچیك، فقط ملی برلك هەم یەختینك جهتیدەن کوچلی بولغان قومشوسی یاپونیا طرفندەن ملی حورلق کورمەك مجبوریتندەدر.

ختای فاجعەسی جهانك کوچلی دولتلەری نزدیدە بی طرف حقانیت آختاروچی «کوچسز خلقلار» (کیچیك ملتلەر) اوچون دە بر عبرت درسیدر.

بونیکلە بز بی طرف حقانیتنك بوتونلای یوق ایکەنلکینی سویلە-
مەکچی ایمەسمز. بالعکس، اوز ملی حقوقینی قازانماقی اوچون هەر ملتنك اوزی قوراللانیشی هەر قاندای بهاغە بولسادا، اوز ایچکی ملی برلکینی یارانیشی لازم دیگەن فکرینی تأکید ایتمەکچیمز.

یاپون-ختای اختلافیغا وە اونك سیاسی عبرت درسی بولورلق نتیجەلەریگە دائر «یاش توركستان»نك کیلەچەك سانندە آیریجا مقالە نشر ایتلەچەکدر.

م. چ.

Abdulvahap Kara

شهیدلەریمزگە

ایشلەگەن قاواریق تەنەگی کومیوب ،
اوت کبی قیزیل قانگی توکوب ،
جوروەدی تەنەلەر اوروغی ایکدك
هەر قاریشغا بو کوب اولوغ یورتنك !

•

مردلقنك تمثالی شانلی شهیدلەر ،
یولیمز ایزیکزدەر ای ایر یگیتلەر ،
قلیچ ، توپلار ایلە ایکیلمەس باشلار ،
بو شان بایراغیمز نەنگ آمالیگ !

•

بزنگ ایمانیمز اصلا یلناس ،
بو ایرلەر امیدسز ، بدبیندە ایمەس ،
بر بار ایکەن یورتدە اوزگەلەر قالماس ،
هدفیمز نەنگ اولوغ آمالیگ !

•

کتابی ، تومارى استقلالی ییکیت ،
هیرچە باسقینلارنگ قالقانی شهید ،
او آلتون آتابغا کومولگەن ییکیت
کیمەمزدە اولەر قیشقیرغان فرك !

استانبول — 1920

ایلتەر.

• • •

تورکستان خبرلەری

1 — قولخوزچیلار آراسیدا : «پراودا وستوك» 25 ەنتابر نسخەسندە ، کەرمینە اطرافنداکی قولخوزچیلار آراسندا غروچیلق نارزیشالارینك کوجەیگەنینی یازادر . بعضی قولخوزچیلار بریر-

لەری اوستەدن «فلان قولخوزچی ساویت حکومتیگە قارشو دوشمن» لق یوزگیزمەکدە» دیب فرقە وە حکومت مؤسسەلەریگە شکایتلەر کوندورمەکدە ایمشلەر . نتیجەدە رایون فرقەوە ادارە باشلوقلاری «عیبلیلەرنی» توتوب کوپ قیناغانلار . مثلا جوراغ وقتدە عیدار-لاردان بیوشلی جاواب آلماق اوچون اولاربی اوروب قیناغانلار وە ماشینە ایلە ایچلەریگە بر چیلەك (قوغا)دەن سو قویغانلار !...

بو ایش تیکشیریلیر کەن کەرمینە فرقە وە حکومت دائرەلەریدە «موشتومزور»لەر ، حرکتینك جوقور ایلدیزلاگەنی معلوم بولادر .

13 نچی اوقتوبردا کەرمینە عالی محکمەسی ، ایشنی تیکشیر-گەندەن سونگ ، توبەندەگی حکمنی چیقارمشدر :

«خازاری» قیشلاق فرقە باش کاتبی بالا مراد یعقوب اوغلی ، یوروغی امیر مأمورلەریدەن تایمقول جیان اوغلی ، «موشتومزور» قابل صابر اوغلی وە کەرمینە میلیس باشلوغی بر آلاش ساودا گر بالاسی کناف صلاح الدینلار آتیب اولدیریلسینگە ،

ییشا قیلیچ اوغلی ایلە مولان غفار اوغلی لاری اون یلدان قاماقغا ، رایون فرقە باش کاتبی عثمان عبدالله اوغلی آلتی یل قاماقغا ، حمزە آتمراد اوغلی ایلە ییغر غبالله اوغلی لاری بیش یل قاماقغا ، نعمان اصغری تورت یل قاماقغا ، کادای بردی اوغلی بر یاریم یل قاماقغا ، محسین ستار اوغلی وە کریم رفیع اوغلی لاری آلتی آیلیق مجبوری ایش جزاسیغا حکم ایتلمشلەردر .

2 — سیاسی اولدیریش ، تورکستان غازیتالاری مملکتنك هر طرفیدە سنفی دوشمانلار تامانیدان حکومت وە فرقە خادملارینك اولدیریلمەکدە بولغانلارینی یازماقدالار . سونگ وقتلەردە یورتمزنك قاراتستان قسمندە ، قولخوز سیاستینی یوریتیشدە کوپ غیرت کورسەتکەن موسروب اوغلی میراباى دیگەن بریسینی «صنفی دوشمانلار» اوروب اولدیرگەنلەر . («ایگەنچی قازاق» 6 نچی اوقتوبر).

Abdulvahap Kara

3 - فرقه اعضالارى آراسيدا سوادسزلق: «پراودا ووستوكا» غازيتاسى 4 نچى اوقتوبر نسخه‌سنده‌كى باش مقاله‌سنده اورتا آسيا قومونيست فرقه‌لەرينك احوال روحيه‌سندەن بحث ايتەركەن فرقه اعضالارى آراسيداقى سوادسزلقدان كوپ شكايت ايته‌دور. غازيتانك تەكشيشيگه كوره، فرقه اعضالارينك تورتده‌ن برى (٪25 ى) اوقو وه يازوني بيلمه‌يدرلەر. قارا قالپاق ولايتنده ايسه فرقه‌ليلەرينك يارميسى سوادسز ايمشلەر. غازيتا «ايشنك انك يامانى شو: كه 3 حتى 5 ييلدانبرى فرقه‌ده بولغان قومونيستلەر سوادسزلقلارينى يوقاتيشقا هيچ اهميت بيرمه-گه‌نلەر» ديەدور.

4 - قارا قالپاق ولايتنده: اورتا آسيا بيوروسى 10 نچى سه‌نتابرده قارا قالپاق مختار ولايتى فرقه‌سينك حركتى حقنده مخصوص قرار چيقارغان. او قرارده فرقه‌نك عموميتله فرقه باش چيزيغيني باغشى آنكلاب توغرو سياست يوركزگه‌نى تصديق ايتكه‌ندەن سونك، آرەلاردا اويكه‌ريلكه‌ن خطالاريدان سويله‌گه‌ن. مثلا فرقه اعضالارينك يوزده‌ن 45 ينك سوادسزلقى؛ اوتحور تشكيلاتلەرينك بوشلق درجه‌ده توغرو يولغا قويولماغانلقى، موشتومزورلارغا قارشو هجومنينك كوچسزلكى؛ فرقه اعضالارينك باى، ملالار تأثيريگه بيرليليب كيته توركه‌نلكه‌لەرى؛ ولايت ادارەلەرينك بيرليكلەشتيريله آلماغانلقى وه سائره...
(«پراودا ووستوكا» 28 سه‌نتابر).

5 - قيرغيزستان مختار جمهوريتنده. اورتا آسيا بيوروسى قيرغيزستان فرقه باش كاتبى شاهراى ايله ميخائيلوف ديگه‌نلەرنينك عمروجدلەرينى تيكله‌ديكەندەن سونكرا، 23 نچى سه‌نتابرده چيقارغان مخصوص قرارندا قيرغيزستان قومونيست فرقه‌سينك قازانغان يوتوقلارينى وه قولاغان حركتلەرينى تصديق ايتيب، اوتكيزگه‌ن كه‌مچيلكلەرينى اوستده هم توختالغان. بو كه‌مچيلكلەرده‌ن آچاق بولەنه‌ده كيله‌رلكى كه كورسه‌تيب اوته‌مز: فرقه اعضالاريدان يارميسى

(يانه 50 ى)نك سوادسزلقى، باى ماناپلارغا قارشو صنفى كوره‌شنك يته‌رلك درجه‌ده يوروتوله كه‌لمه‌گه‌نلكى، قولخوزلارداغى دولت مالى-ملكيگه نظر سالماى خراب قيليب يبوريشى، كوچمه‌نلەر آراسيدا طائفه باشلوقلارى تأثيرينك آزالماغانلقى، فرقه اعضالارينك صنفى دوشمانلار ايله يقين مناسبتده ايكه‌نلكلەرى، ادارەلەرينك بيرليله-شتريله آلماغانلقى وه سائره...

استانبولده باشلانغيچ
مكتبنى برنچيلك بيله‌ن
بتيريب «توركستان تورك
باشلارى بيرلكى»نك آلتون
ساعت سوغاسينى قازانغان
وه آلتى آيدا كه‌مانچه-
چه‌لك چاليشنى اوركه‌نگه‌ن

توركستانلى كيچيك خيريه

باشقارما: اورتا آسيا بيوروسينك قاراقالپاق ولايتى ايله قيرغيزستان فرقه‌لەرى حركتلەرينى «كوزه‌تيب» چيقارغان قرارلارى، توركستانليلەرنينك «قونتوغا قولنك سالب كوزه‌تكه‌نك قورسون» ديگه‌نلەريگه اوخشاماىدرمى؟

6 - اون كيشيگه بر قاشيق. توركستانك قازاقستان بولوميداكى قارغانداى ناش كومورى حقنده بولغه‌ن ديكلەرينك باقريب-چاقريب يوركه‌نلكى «باش توركستان» اوقوچيلارينا معلومدر. مخصوص

تیمیر یول وە ھەر تورلو صنایع یېرلەری آرقالی قاراغاندینی بر
تورکستاندە گە ایمەس، بوتون ساوېتلار مملکتیدە کی اڭ مهم ایش
چیلەر فابریقاسی «غا» ئەیلەنتر گەنلیکی حقیدە یازیلغان بر کوب مقالە
لەر وە چیقاریلغان قارار لار. ساوېت غازېتالارینیڭ بېتلەرینی تولدیر
گەن ایدی. قاراگرچی، شو قاراغاندیدا نېمەلەر بولوب توروبەدر.
قاراغستان حکومتی باشلوغی عیسی اوغلی اوراز اوقتوبرنیڭ 22
سندە، قاراغاندی ایشچیلەرینیڭ عمومی یېغیلیشیندا سویلەگەن نطقیدە
«قاراغاندیدا کەمچیلیك کوب» دېب توبەندە گیلەرنی ئەیتکەن:
«قاراغاندیلی یولداشلار، سیزلەر بر کاولاب کومور چیقارو پلانینی
(جوسپارینی) اوروندای آلادیگز لار، بو، ایشچیلەر کەمچیلیکی
حکومتنیڭ کەمچیلیکی ایسە، عیسی اوغلی اوراز سوزیگە کورە،
شونلەردر: بنا سالو ادارەسینیڭ مدیری تصدیق ایتلگەن پلاننیڭ
یوزدە 42 سی بەجەریلدی دیگەن ایدی. حالبوکە پلاننیڭ ایمەس،
آنچانیڭ یوزدە 42 سینی صرف ایتکەن ایکەن. بنا سالیش پلانی
ایسە آنچاق یوزدە 10-15 گە بەجەریلگەن. 800 ایشچی عائلەسی
کیېز اویلەردە یاشایدرلار... اوی یوقلقدان نە ایشچیلەر وە نەدە
متخصصلەر کېلە بیلەدرلەر. قاراغاندی ھەم اونیڭ آطرافنداگی 18
میڭ ایشچی عائلەسی اوچون حستەخانە، داروخانە، کیر یووادی
غان یېرلەر، مونچە (حمام) یوق. مکتب آز، درسلکلەر یېتیشمەیدر...
بار اویلەر افلاس. ایشچیلەر اوزلەریگە تیوشلی یېمەك نەرسەلەرینی
تولوق آلالمایدرلار... آشخانەلەردە حال پەك یامان؛ مثلا ھەر کون
400 کیشی آشایدرغان 9 نچی سان آشخانەدە باری-یوغی 40
(قیرق!) گە قاشیق بار...»

اون کیشیگە بر قاشیق! بو، بوتون دنیا ملتلەرینی بختلی ایتمەز
دېیدرگەن «موسقوا بولشەویکلەرینیڭ عملدە یورگیزیب توزگەن ملی
سیاستینیڭ سیماسی ایمەسمی؟

7 - آرقاسی کېسیلمەگەن سودگونلەر. (تورکستان چیگەرە-

سیدەن آلنغان مکتوبدەن) شو یل آوغوست سوڭلارندا تاشکند وە
ئەمانگان آطرافنداگی قیشلاقلاردان ساوېت حکومتی ایکی یگرمەدن
آشیق عائلەنی بر نېچە کون ایچیدە توبلاب واغونلارغا تولدوروب
آلوب کیتدی... مسئول ایشدە بولغان بر قوموسیتنیڭ سویلەشیگە
کورە، اوز یورتیدەن ھایدالغان بو بایاقیش تورکستان دهقان
عائلەلەری اوقرایناننیڭ خەرابیسکی رایوندەگی باللاذاروفقا شهری
تیوورە گندە وە باشقا یېرلەردە قورولغان «ساوخوز لار» (ساوېت
خوجالقلاری)ندا ایشلەتیلمە کدەلەر.

آتیب اولدیریلیشگە حکم ایتلگەنلەر:

قاراغستاننیڭ قارماقچی اطرافندا «لەبین» نامیغا قورولغان
قولخوز باشلوغی خائن، بولشەویك بیرچیگەننیڭ اولدیریلیشی
مناسبتیلە ساوېت محکمەسی: 1 — غازی توقاناس اوغلی، 2 —
ایسەننیڭ توربەیس اوغلی، 3 — شایمی ساری بای اوغل، 4 —
بورانبای قالدی بیك اوغلی، 5 — ابراهیم توقاناس اوغلی، 6 —
اوتوزبای قودای بېرگەن اوغلی لارینی آتیب اولدیریشگە، اوللار
دان باشقا 10 کیشینی سکز یلدان قاماققا، 2 کیشینی تورکستان
توپراغیدان 8 یل سودگونگە، 2 کیشینی 3 یلدان قاماققا، اوچ
کیشینی ایکی یلدان قاماققا حکم ایتکەن.

عالمخان اوروميەت اوغلی ھەم آسانخان اسحاق اوغلی دیگەن
قوموسومولارنی اولدیریشدە عیبلەنو نتیجەسندە، قارماقچیغا قارایدر
غان «قاراقوم» دا، کوچەبەلەردەن ابراهیم محمد اوغلی ایلە کېنگ
فعل عمر اوغلی لاری محکمەگە بېریلیب، محمد اوغلی آتیب
اولدیریلشگە، عمر اوغلی ایسە 6 یل قاماققا حکم ایتلگەنلەر.
(«آگ کیچی قازاق» 9 نچی اوقتوبر)

Abdulvahap Kara

« انجمن سعادت بوخارا وه توركستان »

پشاوردەن ، شو شهردە شو ییلنك اوقتوبرندان باشلاب «انجمن سعادت بوخارا وه توركستان» نامندا بر جمعیتنك قوره‌لگانلیغی ، باشقارمامزغا بیلدیریلەدر . بو جمعیتنك مقصدلاری :

1 — بوخارا وه توركستاننك قورتولوشی اوچون كوره‌شمەك ،

2 — بوخارا وه توركستاندان كیلگەن مهاجرلارنك اقتصادی ، ملی ، سیاسی ، مذهبی منفعتلرینی مدافعه ایتمەك وه

3 — تعلیم اسلامنك یولیغا موافق بولغان مساوات وه برادرلكنی نشر ایتب ، بولشەویزم ضرریغا وه آننك نابود بولوشیغا حركت ایتمەكدر .

باشقارمادان .

« پشاورده محترم مولوی حبیب الرحمن افندیگه »

24 نجی نوبایرده یازغان مكتوبكزنی آلدق . فقط اونگله بیرگه یوللادیغكز «دستوراساسی» كیلمەدی . مذكور دستوراساسی‌نی تهدلی مكتوب ایچنده اوزیگزگه معلوم باشقارمامز آدرەسیغا كوندەرمەگزنی اوتونەمز .

•

توزەتیش : «یاش توركستان» نك 24 نجی سانی ، 26 نجی بیت ، 21 نجی قاتارداغی جملەنك توغروسی ، «1926 نجی ییلی بو مقدار بر میلیارد 964 میلیون یاردغا چیقدی» دور . عینی صحیفەنك سوك قاتارلنداغی كیچیك حرفلر بلەن باسیلغان جملەنك توغروسی اینه شوندایدر : «بر یاردنك اوزونلغی 1 1/2 آرشیندەن آرتغەراقدر» .

باشقارما .

OTAR

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolff, Berlin SO 16.

اوتونچ

أمینه خانم سیرتلانووا ، 1922 نجی ییلندا ولادیواستوك شهرنده بولغان آناسی ماهپرواز شیخعلی خانمنی ایزله‌یدر . ماهپرواز خانمنك یوكوللەرده قایدا ایكەنلكینی بیلەورگەن كیشیلەردەن مذكورەنك آدرەسینی «یاش توركستان» باشقارماسیغا بیلدیریلیشی اوتونولەدر .